

Nr 284.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till allmän förfogandelag m. m.; given Stockholms slott den 5 maj 1939.

Under återopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) allmän förfogandelag;
- 2) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov;
- 3) lag om ändrad lydelse av 7—11 samt 13 och 14 §§ lagen den 31 mars 1938 (nr 87) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag); samt
- 4) lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag).

GUSTAF.

K. G. Westman.

F ö r s l a g
till
Allmän förfogandelag.

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelse.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—22 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Om förfogande.

2 §.

Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behöblig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna, att sådan förnödenhet ställes till kronans förfogande, vare ägare eller innehavare därav pliktig att, om Konungen så föreskriver, avstå densamma till kronan, i den mån den icke må av ägaren eller innehavaren behållas enligt vad nedan i 10 § stadgas.

Är förnödenhet, som enligt föreskrift skall avstås till kronan, ej i så berätt skick, som erfordras för dess användande till det avsedda ändamålet, vare ägaren eller innehavaren, om Konungen så bestämmer, pliktig att innan förnödenheten avstås eller därefter låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med förnödenheten och ortens sed

skulle hava verkställt av ägaren eller innehavaren, om förnödenheten ej tagits i anspråk av kronan.

Föreskrift enligt denna paragraf må avse jämväl förnödenhet, som efter föreskriftens meddelande tillverkas eller eljest framvinnes eller ock införes till riket eller inom riket införes till visst område.

3 §.

För behov, som angives i 2 § första stycket, äger Konungen föreskriva, att beslag skall läggas å där avsedd förnödenhet. Sådan föreskrift må meddelas jämväl beträffande förnödenhet, som avses i 2 § sista stycket. Då beslag lagts å förnödenhet, må ägare eller innehavare av förnödenheten icke förfoga däröver i vidare mån än i 10 § stadgas.

Har ej inom trettio dagar från det beslag blev gällande ägaren eller innehavaren förpliktats avstå förnödenheten till kronan, och ingiver han till länsstyrelsen en till Konungen ställd ansökning om beslagets hävande, skall beslaget upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande sker inom lika tid från utgången av nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs.

4 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad, järnväg eller annan anläggning eller över fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Vad nu är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Ägare eller innehavare av fastighet eller byggnad, som enligt föregående stycke upplåtes, är dock berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme å fastigheten eller i byggnaden, såframt han ej annorstädes förfogar över bostad.

5 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, att vid fabrik eller annan anläggning tillverkas, beredes eller iståndsättes viss förnödenhet eller ock att med järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel verkställles forsling av viss förnödenhet eller av arbetare eller driftspersonal, allt utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen, vare ägare eller innehavare av sådan egendom pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhandahålles eller forsling som nyss sagts verkställles, så ock vidtaga därför erforderliga åtgärder.

Ägaren eller innehavaren må ej i vidare mån än i 10 § stadgas förfoga över förnödenhet, som enligt vad nu sagts skall tillhandahållas från fastigheten eller tillverkas vid anläggningen.

6 §.

Finnes erforderligt, för att bereda bostad åt husvilla, att kronan förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnaden pliktig att, efter vad Konungen föreskriver, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, i den mån ej byggnaden erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde eller annat utrymme.

7 §.

Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose befolkningens eller produktionens behov av elektrisk kraft för belysning, drivkraft eller annat dylikt ändamål eller för att bereda tillgång till elektrisk kraft för något ändamål av betydelse för det allmänna, att från starkströmsanläggning tillhandahållas elektrisk kraft för kronans räkning eller att kronan eljest förfogar över anläggningen eller del därav utan att anläggningen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av anläggningen, om Konungen så föreskriver, pliktig att på anfordran av den Konungen därtill bemyndigat tillhandahålla elektrisk kraft från anläggningen för kronans räkning samt vidtaga härför erforderliga åtgärder eller upplåta anläggningen eller del därav till kronan under den tid och i den omfattning, som för varje särskilt fall bestämmes av den, som gjort anfordran.

8 §.

Förfogande skall verkställas så, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes.

Tages växande skog i anspråk genom förfogande, som avses i 4 eller 5 §, må avverkning bedrivas av kronan eller åläggas ägaren eller innehavaren utan hinder av de inskränkningar i rätten därtill, som må finnas i lag stadgade; dock må avvikelse från vad som är förenligt med god skogshushållning ej ske utan tvingande skäl.

9 §.

Föreskrift enligt 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 § må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag. Föreskriften vare gällande mot ägare eller innehavare, när han fått del därav; dock skall föreskrift, som avser förnödenhet, vilken framvinnes eller införes efter föreskriftens delgivning, gälla från det förnödenheten framvunnits eller införts.

10 §.

Har föreskrift meddelats enligt 2 § första eller tredje stycket, 3 § första stycket eller 5 §, må ägare eller innehavare av förnödenhet behålla eller

använda så mycket därav, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom och den, som av honom njuter kost eller stat. Där i särskilt fall synnerliga skäl därtill äro, äger dock Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat förbjuda ägare eller innehavare att i någon mån förfoga över förnödenhet, som förvärvats i uppenbart syfte att åter avyttra densamma.

I de fall, där föregående stycke första punkten vinner tillämpning, äger Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat bestämma, huru mycket av förnödenheten, som ägare eller innehavare må behålla eller använda. Beslut, varigenom sådan bestämmelse meddelas, skall icke vara avgörande för frågan om lagligheten av åtgärd, som ägaren eller innehavaren dessförrinnan vidtagit.

Har beslut, som avses i denna paragraf, meddelats av annan än Konungen, må ägaren eller innehavaren sist å tjugonde dagen från det han erhöll del av beslutet anföra besvär hos Konungen; dock skall beslutet lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om ej Konungen annorlunda förordnar.

11 §.

Ägare eller innehavare av förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, vare pliktig upplägga, förvara och vårda den.

Förnödenhet, som jämlikt 2 § skall avstås till kronan, skall av ägaren eller innehavaren avlämnas inom tid och å ort inom länet eller angränsande län, som bestämmas av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat.

12 §.

Då förnödenhet i fall, som avses i 2 eller 5 §, avlämnats eller eljest tagits i besittning för kronans räkning, vare kronan ägare av förnödenheten.

13 §.

Meddelas föreskrift, varom stadgas i 2, 4, 5, 6 eller 7 §, äger Konungen tillika förordna, att egendom eller annat skall avstås eller eljest ställas till förfogande eller forsling verkställas icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmas.

Då sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

Om de grunder, efter vilka ersättning skall utgå, m. m.

14 §.

För förnödenhet eller annat, som jämlikt 2 § avstås till kronan eller enligt 5 § ställes till kronans förfogande, för forsling, som enligt sistnämnda paragraf verkställas för kronans räkning, samt för elektrisk kraft, som enligt 7 § tillhandahålles för kronans räkning, utgår ersättning med belopp, som

prövas skäligen med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

I fråga om egendom, som enligt 4, 6 eller 7 § upplåtes till kronans begagnande, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

15 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning enligt 14 § bör utgå, skola taxor å nämnda pris upprättas. I taxorna upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 14 § angivna grunderna för ersättningens fastställande och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tiden för taxornas upprättande. Taxa skall gälla för riket eller för visst område av riket.

Taxor, varom i denna paragraf förmäles, upprättas av riksvärderingsnämnden.

Finnes i taxa upptaget pris för förnödenhet eller annat, som avses i 14 §, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan; dock må, där taxans tillämpning skulle på grund av särskilda omständigheter innefatta synnerlig obillighet, ersättningen av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

16 §.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid följande tidpunkter, nämligen

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 2 § första stycket, då föreskriften meddelades,

om förnödenheten på grund av föreskrift enligt 2 § andra stycket undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 2 § tredje stycket, då framvinnandet eller införandet skedde, samt

om förnödenhet eller annat enligt 5 § ställts till kronans förfogande, försling enligt samma paragraf verkställdes för kronans räkning eller elektrisk kraft enligt 7 § tillhandahållits för kronans räkning, då egendomen ställdes till förfogande, förslingen verkställdes eller kraften tillhandahölls.

17 §.

Har ägare eller innehavare av förnödenhet enligt 11 § upplagt, förvarat eller vårdat förnödenheten, må han därför åtnjuta ersättning efter vad som finnes skäligen. Skall förnödenheten avlämnas å annan ort än den där förnödenheten finnes, må ägaren eller innehavaren för förnödenhetens försling till orten för avlämnandet åtnjuta ersättning efter vad som finnes skäligen; i fråga om sådan ersättning skall i tillämpliga delar gälla vad i 14--16 §§ är stadgat.

18 §.

Skall förnödenhet jämlikt 2 § avstås till kronan eller jämlikt 5 § ställas till kronans förfogande, och möter ej genom ägarens eller innehavarens förvällande hinder att förnödenheten tages i besittning för kronans räkning, stånde kronan faran för att förnödenheten av våda förstöres, försämras eller minskas.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom som upplåtits med nyttjanderätt, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas.

Häves beslag eller upphör det eljest att gälla utan att förnödenheten avstås till kronan, och har förnödenheten lidit skada till följd av beslaget, gälda kronan skälig ersättning för skadan.

Har egendom, varöver kronan förfogat jämlikt 4, 6 eller 7 §, lidit skada eller avsevärd försämring, lämnas skälig ersättning därför.

19 §.

Ersättning, som skall utgå efter taxa, fastställes till beloppet av den myndighet, som Konungen därtill bemyndigat. Ändring i myndighetens beslut må sökas hos riksvärderingsnämnden.

Ersättning, som icke skall utgå efter taxa, bestämmes av riksvärderingsnämnden.

Över riksvärderingsnämndens beslut enligt denna paragraf må klagan ej föras.

20 §.

Ersättning enligt denna lag skall, så snart den blivit till beloppet bestämd, gäldas kontant eller medelst anvisning, som är betalbar vid uppvisandet, eller ock, där så lämpligen kan ske, medelst check.

Fullgör ej den, som enligt 13 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, vare kronan pliktig att, på ansökan av den till ersättning berättigade, gälda ersättningen.

21 §.

Har någon till säkerhet för fordran panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningssmannen. Avser ersättningsbeloppet förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part det äskar, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

Om uppgiftsplikt.

22 §.

Det åligger en var att vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, som avses i 2 §, eller i vad mån han frambringat, tillverkat, berett eller iståndsatt förnödenhet, som avses i 5 §, eller framställer elektrisk kraft vid anläggning, som avses i 7 §.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda myndighet rörande förhållanden, varom upplysning begärts, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

Om straff och åtal.

23 §.

Har någon med vetskap därom, att föreskrift meddelats enligt 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 §, olovligen förfogat över, undanstuckit, skadat eller förstört förnödenhet eller annat, som föreskriften avser, eller underlåtit att fullgöra honom enligt 11 § åliggande skyldighet att taga hand om sådan förnödenhet eller eljest åsidosatt vad på honom ankommer till fullgörande av föreskriften eller av bestämmelser, som meddelats med stöd av denna lag, straffes med dagsböter eller fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst två år dömas.

Lag samma vare, där någon vid förfrågan enligt 22 § vägrat att lämna upplysning eller ock vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet rörande i första stycket av samma paragraf angivna förhållanden.

24 §.

Vad som inhämtats genom svar å sådan förfrågan eller vid sådan undersökning eller granskning, som i 22 § sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med förfrågningen, undersökningen eller granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

25 §.

Fälles någon till straff enligt 23 §, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förklara egendom som undanhållits förverkad eller, om den ej kan tillrättas, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

26 §.

Brott, som i 24 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom förverkad egendom och utdömd ersättning, varom i 25 § förmäles, tillfalla kronan.

Särskilda bestämmelser.

27 §.

Har föreskrift om avstående av förnödenhet ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då tillämpning av bestämmelserna i 2—22 §§ upphör, vare föreskriften utan verkan. Beslag enligt 3 § och förfogande enligt 4, 5, 6 eller 7 § gälla ej längre än till nyss angivna tid; dock skall, där fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst fem år. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad vid förstnämnda tid, eller för upplåtelse, som därefter gäller, skola lagens bestämmelser fortfarande äga tillämpning.

28 §.

Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, om verkställighet av föreskrift, varom stadgas i 2, 3, 4, 5, 6 eller 7 §, samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt denna lag tagits i anspråk, så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

29 §.

Genom denna lag göres ej inskränkning i den rätt att tvångvis taga i anspråk förnödenheter eller tjänstbarheter, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet eller ock civil myndighet för luftskyddets behov eller polismyndighet för ordningsmaktens behov.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1940. Förordnande, som meddelats jämlikt denna lag, skall ej gälla längre än lagen äger giltighet; dock att vad i 27 § stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk och rörande ersättning skall äga giltighet även därefter. I 24 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift ävensom vad där stadgas i fråga om sådant under tiden för lagens giltighet begånget brott, som i lagen avses, skall äga tillämpning även efter det lagen i övrigt upphört att gälla.

Genom denna lag upphäves lagen den 31 mars 1938 (nr 89) om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militär förfogandelag).

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov.

Häri genom förordnas, att dels 20 och 21 §§ lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov skola upphöra att gälla, dels 5 § 1 och 2 mom. samt 7, 16, 17 och 18 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, dels ock nuvarande 22 § i lagen skall betecknas 20 §.

5 §.

1 mom. För åtgärd — — — av kronan.

För egendom, som övertages med äganderätt, lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Då egendom tages i anspråk med nyttjanderätt, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för ägaren eller innehavaren förlorade avkastning eller nytta. Har egendomen i följd av dess begagnande för luftskyddsändamål lidit skada eller avsevärd försämring, lämnas skälig ersättning därför.

Har åtgärd varom i 4 § 1 mom. sägs vidtagits, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad ägaren eller innehavaren i följd därav fått vidkännas.

2 mom. Ersättning utgår icke till kommun för materiel, som inom luftskyddsområde, vartill kommunen hör, tages i anspråk för ordnings- eller vakttjänst, brandtjänst, indikerings-, sanerings- eller röjningstjänst, reparationstjänst, sjukvårdstjänst eller annan dylik luftskyddstjänst, ej heller för mistad avkastning eller nytta av annan kommunen tillhörig egendom, som tages i anspråk med nyttjanderätt. Beträffande ersättning för sjukhusvård vid krig eller krigsfara gäller vad särskilt är stadgat.

7 §.

Har någon till säkerhet för fordran pantträtt i egendom, som med äganderätt tagits i anspråk, äger han, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran. Samma skall ock gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla egendomen till säkerhet för förfallen fordran.

Ersättningsbelopp för egendom, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen. Avser ersättningsbeloppet egendom, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, skall beloppet, där part

det äskar, utgivas till överexekutor; och har denne att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

16 §.

Har någon åsidosatt föreskrift eller föreläggande, som meddelats med stöd av denna lag eller enligt 20 § utfärdade bestämmelser, straffes med dagsböter eller fängelse; äro omständigheterna synnerligen försvårande, må dömas till straffarbete i högst två år. Lag samma vare, där någon i fall, som i 8 § första stycket sägs, mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift om förhållande, som i sistnämnda lagrum avses.

Fälles någon till straff enligt första stycket må domstolen, efter ty skäligt finnes, förklara egendom som undanhållits förverkad eller, om den ej kan tillrättaskaffas, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

17 §.

Innehållet av upplysning, som lämnats enligt 8 §, samt vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, som avses i samma paragraf, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med upplysningens avfordrande eller med undersökningen eller granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

18 §.

Brott, som — — — av målsäganden.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom förverkad egendom och utdömd ersättning, varom i 16 § andra stycket förmäles, tillfalla kronan.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

F ö r s l a g

till

L a g

om ändrad lydelse av 7—11 samt 13 och 14 §§ lagen den 31 mars 1938 (nr 87) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag).

Härigenom förordnas, att 7—11 samt 13 och 14 §§ rekvisitionslagen skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

7 §.

Vid bestämmande av ersättning för förnödenhet eller tjänstbarhet i andra fall än i 5 och 6 §§ avses skola följande grunder tillämpas:

1. För förnödenhet, som övertages med äganderätt, samt för tjänstbarhet skall lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Nödgas forman — — — tillhörde krigsmakten.

2. För förnödenhet, som tages i anspråk med nyttjanderätt, skall lämnas ersättning efter den under 1 angivna grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

Då anspann — — — tillryggalagda väglängden.

8 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning bör utgå för fullgjord rekvisition, som avses i 7 §, skola taxor å nämnda pris upprättas. I taxorna upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 7 § angivna grunderna för ersättningens bestämmande och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tidpunkten för taxornas upprättande.

Finnes i taxa upptaget pris för fullgjord rekvisition, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan; dock må ersättningen enligt vad i 14 § första stycket sägs bestämmas till högre belopp.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid tidpunkten för rekvisitionens utgörande.

9 §.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom, som upplåtits med nyttjanderätt, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas.

Har skada eller avsevärd försämring uppkommit å förnödenhet, som tagits i anspråk med nyttjanderätt, lämnas skälig ersättning därför.

10 §.

För forsling av rekvirerad förnödenhet till avlämningsplatsen samt för återforsling av förnödenhet, som efter nyttjande återställes, lämnas ersättning efter vad som finnes skäligt; i fråga om sådan ersättning skall i tillämpliga delar gälla vad i 7 och 8 §§ är stadgat.

11 §.

För upprättande — — — annorlunda nedan stadgas.

Riksvärderingsnämnden skall bestå av fem ledamöter, där ej enligt vad nedan stadgas annorlunda föreskrives. Konungen utser tre av ledamöterna och förordnar en av dem att vara ordförande. Av övriga ledamöter utses den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen eller ock,

om Konungen så bestämmer, av andra centrala myndigheter med sakkunskap inom industriens eller folkhushållningens område. För en var av ledamöterna utses tillika erforderligt antal ställföreträdare. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och ställföreträdarna skola minst en ledamot och en ställföreträdare hava utövat domarämbete.

Om så finnes erforderligt med hänsyn till ärendenas mängd eller omfattning äger Konungen föreskriva, att riksvärderingsnämnden skall arbeta å två eller flera avdelningar. Varje avdelning skall bestå av fem ledamöter, utsedda på sätt i andra stycket föreskrives. Konungen förordnar vice ordförande att leda arbetet å avdelning, där ordföranden ej tjänstgör. För en var av ledamöterna utses tillika erforderligt antal ställföreträdare. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och ställföreträdarna å varje avdelning skola minst en ledamot och en ställföreträdare hava utövat domarämbete. Ärendena fördelas mellan de olika avdelningarna i enlighet med bestämmelser, som Konungen meddelar efter förslag av nämnden.

Såväl ledamöter som ställföreträdare i riksvärderingsnämnden utses tillsväradare för viss tid, dock högst fyra år.

Lokal värderingsnämnd — — — fyra år.

Uppstår för — — — avsedd nämnd.

13 §.

Ersättning, som skall utgå efter taxa, varom förmäles i 8 §, fastställas till beloppet av den myndighet, som för kronans räkning mottagit det rekviderade eller har uppsikt över rekvisitionens fullgörande. Ändring i myndighetens beslut må sökas hos den lokala värderingsnämnden genom besvär.

Ersättning, som — — — annorlunda stadgas.

Ersättning för — — — omedelbara avgörande.

14 §.

Menar någon, att tillämpning av taxa, varom förmäles i 8 §, på grund av särskilda omständigheter innefattat synnerlig obillighet i fråga om honom tillerkänd ersättning, må ersättningen av riksvärderingsnämnden bestämmas till högre belopp.

Ändring i — — — genom besvär.

Över beslut — — — ej föras.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling. Ordföranden och de ledamöter i riksvärderingsnämnden, som utsetts av Konungen i enlighet med hittills gällande bestämmelser, så ock deras ställföreträdare skola fortfarande tjänstgöra under den tid, för vilken de blivit utsedda.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag).

Härigenom förordnas, att 15 § häst- och fordonsanskaffningslagen skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

15 §.

1. Hästar och fordon, som varda inmönstrade och förty skola avstås för krigsmaktens behov, ävensom vid mönstringsförrättning avlämnade tillbehör och förnödenheter inlösas av staten mot ersättning, vilken av vederbörande mönstringsnämnd fastställes till belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkande förhållanden.

Kunna hästar — — — av krigsmakten.

För inställande — — — fastställda grunder.

2. De fastställda — — — Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet d Stockholms slott den 31 mars 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON, STRINDLUND.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, fråga om *allmän förfogandelagstiftning med mera* samt anför:

»I skrivelse den 3 januari 1934 till Kungl. Maj:t från ordföranden i *rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap* framhölls behovet av att vinna klarhet rörande den rättsliga grundvalen för genomförande av den krigs- eller kristidshushållning, som inom kommissionen planerades. Skrivelsen utmynnade i en framställning bland annat rörande omarbetande av lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov samt om utarbetande av förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden ävensom till sådana bestämmelser i härmed sammanhängande ämnen, som kunde befinnas erforderliga. Sedan Kungl. Maj:t den 16 februari 1934 uppdragit åt särskilt tillkallad sakkunnig (nuv. borgmästaren G. Strandell) att biträda rikskommissionen med ifrågavarande arbete, överlämnade kommissionen med skrivelse den 2 november 1934 till Kungl. Maj:t av motiv åtföljda förslag till lag angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag), lag om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov samt lag om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militär förfogandelag). Dessa förslag ha legat till grund för propositionen nr 3 till 1938 års riksdag och de lagar i ämnet, som den 31 mars 1938 utfärdats (Sv. förf.-saml. nr 87—89). I sin skrivelse den 2 november 1934 framhöll rikskommissionen, att lagstiftningen om rätt för staten att under krig och andra utomordentliga förhållanden tvångsvis förfoga över enskild egendom måste syfta till att tillgodose två till arten ganska skilda ändamål. Först och främst gällde det att reglera den militära behovstäckningen. För den på detta område erforderliga planläggningen krävdes, att en permanent lagstiftning redan under fredstid funnes,

som i förväg klart utstakade gränserna för de i och för krigföringen behövliga tvångsförfogandena. Vidare måste de statliga organen utrustas med befogenheter att under tider av svåra ekonomiska rubbningar kunna genomföra en sådan reglering av produktion, omsättning och konsumtion, som krävdes i den allmänna folkförsörjningens intresse. Detta borde uppnås bl. a. genom en allmän förfogandelag efter mönster av under världskriget här gällande lagar. Det syntes icke nödvändigt, att denna lagstiftning vore av permanent natur, utan det vore tillräckligt, att den föreläge utarbetad för att, om förhållandena det påkallade, framläggas till antagande och utfärdande.

I anslutning härtill har rikskommissionen med skrivelse den 27 september 1938 till Kungl. Maj:t överlämnat av motiv åtföljda förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden (allmän förfogandelag) samt till lag om överflyttande å statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheter. Förslagen ha inom justitiedepartementet undergått en förberedande, huvudsakligen formell bearbetning, varefter yttranden över de sålunda bearbetade förslagen infordrats från en del myndigheter. Jag anhåller nu att få upptaga denna fråga till behandling.

Gällande lagstiftning angående förfogande.

Enligt 74 § regeringsformen äger Konungen, då enligt beslut av Konungen i statsrådet och efter utfärdande av riksdagskallelse rikets krigsmakt eller någon del därav ställes på krigsfot, i den ordning, på det sätt och på de villkor samt med den skyldighet för staten till ersättning, som bestämmes i särskild av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag, låta av kommuner eller enskilda utfordra förnödenheter och tjänstbarheter, som må vara att i orten tillgå och som erfordras för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka icke på annat sätt kunna med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses. Med stöd härav ha utfärdats följande nu gällande lagar, nämligen lagen den 31 mars 1938 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslagen), lagen den 9 april 1926 angående anskaffande av fartyg för krigsmaktens ställande på krigsfot (fartygsuttagningslagen) samt lagen den 27 april 1934 om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslagen).

Rekvisitionslagen avser att tillgodose den tillfälliga och lokala militära behovstäckningen. Efter mobilisering må Konungen bestämma, att vissa närmare angivna förnödenheter och tjänstbarheter, som finnas i orten och erfordras för fyllande av sådana krigsmaktens oundgängliga behov, vilka ej kunna tillgodoses med tillräcklig skyndsamhet på annat sätt, rekvideras från kommuner eller enskilda. Genom rekvisition kunna anskaffas exempelvis kvarter, mat, foder och bränsle, beväpnings- och utrustningspersedlar samt arbetsmanskap. Rekvisitionsrätt tillkommer de militära myndig-

heter, Konungen meddelat sådan rätt. Rekvisition må ej omfatta annat än vad som finnes att tillgå hos den, som skall fullgöra densamma, ej heller sådant, som är oundgängligen nödvändigt för dennes behov och näring. Rekvisitionslagen förutsätter såsom det normala, att egendomen övertages med äganderätt, såvida fråga ej är om fastigheter eller om anläggningar av olika slag. Avses vissa slag av förnödenheter eller tjänstbarheter och är ej rekvisitionen ställd omedelbart till den, som skall fullgöra densamma, ansvarar kommunen för rekvisitionens utgörande. Beträffande vissa rekvisitionsobjekt, såsom fartyg, fordon, industriella anläggningar och verkstäder, är innehavaren skyldig att om så påfordras tåla eller vidtaga ändring i avseende å utrustning eller inredning. Vid försummelse att fullgöra rekvisition kan administrativ eller kommunal myndighet och i brådskande fall, då civil myndighet ej finns att tillgå, även militär myndighet uttaga det rekvirerade. Full ersättning utgår för tjänstbarhet och för med äganderätt övertagna förnödenheter. För förnödenhet, som innehaves med nyttjanderätt, utgår i regel full ersättning för förlorad avkastning och nytta. För avgörande av ersättningsfrågor skola finnas en riksvärderingsnämnd för hela riket och lokala värderingsnämnder. Riksvärderingsnämnden består av ordförande och fyra andra ledamöter, av vilka ordföranden och två ledamöter utses av Konungen för fyra år. För vinnande av erforderlig sakkunskap skola för varje ärende övriga två ledamöter utses av ordföranden bland personer, som finnas upptagna å förslag, vilka kommerskollegium och lantbruksstyrelsen årligen skola upprätta å personer med sakkunskap inom särskilda näringsområden. För detta ändamål skola enligt föreskrifter i tillämpningsförrordningen till rekvisitionslagen kommerskollegium årligen föreslå minst fem personer i var och en av tolv näringsgrupper och lantbruksstyrelsen minst tio personer för lantushållningens olika grenar. Lokala värderingsnämnder skola finnas för varje landstingsområde och för varje stad, som ej deltagar i landsting, samt bestå av ordförande, vald av landstinget eller stadsfullmäktige, samt två ledamöter, utsedda den ene av arméfördelningschef eller militärbefälhavare och den andre av länsstyrelsen, samtliga för fyra år. Kan på förhand lämpligen bestämmas efter vilka pris ersättning bör utgå för fullgjord rekvisition, skola taxor å nämnda pris upprättas. Prissättningen sker med hänsyn till de vid tiden för taxornas upprättande gängse pris. Riksvärderingsnämnden verkställer prissättning i taxa rörande förnödenheter och tjänstbarheter, för vilka sådant finnes lämpligt, antingen för hela riket eller för viss ort, samt bestämmer tillika, vilka förnödenheter och tjänstbarheter, som av de lokala värderingsnämnderna skola prissättas i taxa. Dessa kunna verkställa prissättning särskilt för olika delar av respektive områden. Av de lokala nämnderna beslutade taxor underställas riksvärderingsnämndens prövning. Är taxa tillämplig, fastställes ersättningen av den myndighet, som mottagit det rekvirerade eller har uppsikt över rekvisitionens fullgörande. Om någon förmenar, att tillämpning av taxa på grund av särskilda omständigheter innefattat synnerlig obillighet i fråga om ersättning till honom, må han söka ändring hos riksvärderingsnämnden. Finnes ej pris ut-

satt i taxa, bestämmes ersättningen av den lokala värderingsnämnden, såvida ej är fråga om ersättning för kvarter eller om belopp, överstigande 20,000 kronor, då riksvärderingsnämnden bestämmer ersättningen. Ersättningen skall bestämmas med hänsyn till det gängse priset å förnödenheten och tjänstbarheten vid tiden för rekvisitionens utgörande. Ändring i lokal värderingsnämnds beslut i ersättningsfråga sökes hos riksvärderingsnämnden, vars beslut ej må överklagas. Riksvärderingsnämnden har med stöd av rekvisitionslagen upprättat taxor å vissa förnödenheter och tjänstbarheter samt bestämt, vilka förnödenheter och tjänstbarheter som skola taxeras av de lokala nämnderna. I riksvärderingsnämndens taxor upptagas bl. a. järn, textilier, trä, specier, läder och oljor samt löner till chaufförer, maskinister m. fl. I de lokala värderingsnämndernas taxor skola upptagas bl. a. tegel, kött, mjöl, smör och lanthushållningsprodukter samt löner till grovarbetare m. fl. Fartygsuttagningsslagen samt häst- och fordonsanskaffningsslagen medgiva kronan rätt att — likaledes vid mobilisering — taga i anspråk de fartyg, hästar och fordon, som erfordras för krigsmaktens mobiliseringsbehov, samt reglera tillika systemet för de under fredstid behövliga förberedelserna för nämnda behovs tillgodoseende. Syftet med dessa lagar är att bereda möjlighet att redan under lugna tider kunna på förhand träffa sådana anstalter, att vid blivande mobilisering fartyg, hästar och fordon genast kunna tagas i bruk. Enligt fartygsuttagningsslagen skall ersättningen bestämmas efter de grunder, varom i rekvisitionslagen stadgas. Enligt häst- och fordonsanskaffningsslagen skall värdet av det uttagna fastställas av särskilda mönstringsnämnder. Fulla värdet skall ersättas.

Nu nämnda lagar kompletteras av lagen den 31 mars 1938 om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militära förfogandelagen) och lagen samma dag om skyldighet i vissa fall att i fredstid tillhandahålla förnödenheter m. m. för krigsmaktens behov (den s. k. förnödenhetslagen).

Den militära förfogandelagen är avsedd att tjäna som grundval för en mera omfattande behovstäckning. Den kan tillämpas, då rikets försvar eller säkerhet eljest det kräver. Förordnande härom meddelas av Konungen med riksdagens samtycke och må gälla för viss tid eller tillsvidare. Under tid då riksdagen icke är samlad äger Konungen giva dylikt förordnande, sedan, om riksdagen ej ändå skall sammanträda inom trettio dagar, riksdagskallelse utfärdats. Sålunda meddelat förordnande må dock ej gälla längre än till dess trettio dagar förflutit från det riksdagen sammanträtt. För fyllande av sådana krigsmaktens behov, som ej kunna med tillräcklig skyndsamhet eller för skälig kostnad tillgodoses genom uppköp i marknaden eller annorledes, äger Konungen förordna, att innehavare av förnödenhet, som är användbar för krigsbruk eller för tillverkning, beredning eller iståndsättande av sådan förnödenhet, är pliktig att mot ersättning avstå densamma till kronan, att dylik förnödenhet skall få beslagtagas, att ägare eller innehavare av fabrik eller annan dylik anläggning skall mot ersättning till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte inred-

ning eller utrustning ävensom vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen, samt att ägare eller innehavare av fabrik eller annan dylik anläggning skall för kronans räkning mot ersättning ombesörja tillverkning, beredning eller iståndsättande av viss förnödenhet. Innehavare av förnödenhet eller av anläggning, vid vilken skall för kronans räkning tillverkas förnödenhet, må utan hinder av förordnande behålla och använda så mycket av förnödenheten, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom och den, som av honom njuter kost eller stat. Om vad sålunda får behållas eller användas beslutar länsstyrelsen. Sådant beslut kan överklagas hos Konungen. Beslag skall efter ansökan hävas, om Konungen icke inom vissa tidsfrister förordnar om förnödenhetens avstående till kronan. Förordnande må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag och blir gällande efter delgivning med vederbörande. Förnödenhet, som skall avstås, avlämnas inom tid och å ort inom länet, som bestämmes av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat. Ersättning kan i så fall utgå även för forsling. Äganderätten till förnödenheten övergår till kronan vid avlämnandet eller besittningstagandet, dock att kronan redan dessförinnan står faran för förnödenheten. Anspråk på ersättning prövas enligt i rekvisitionslagen omförmälda grunder, därvid ersättning för förnödenhet, som skall avstås, bestämmes efter det pris, som gällde vid tiden för förordnandets meddelande eller, om beslag föregått, det pris, som gällde då förordnande om beslaget gavs. Om sätt och tid för ersättningens bestämmande och erläggande skall gälla vad i rekvisitionslagen stadgas om likvid för fullgjord rekvisition. Envar är vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet pliktig uppgiva innehavet av förnödenhet.

Man har räknat med, att sedan den militära förfogandelagen trätt i tillämpning, rekvisitionsrättens användning skall i huvudsak endast behöva ifrågakomma inom den egentliga krigsskådeplatsen.

Den s. k. förnödenhetslagen har till syfte att tillgodose vissa speciella behov av förnödenheter vid försvarsberedskap. Denna lag är sålunda avsedd att tillämpas på ett tidigare stadium än rekvisitionslagarna. Om militär personal utan att vara ställd på krigsfot sändes utanför förläggningssorten vare sig, i fråga om beväringen, då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver (§ 28 mom. 1 värnpliktslagen), eller ock, beträffande landstormen, för hemortens försvar, till skydd för mobilisering av beväringen eller till skydd för särskilt hotade platser (§ 36 mom. 2 värnpliktslagen), äger Konungen förordna, att ägare eller innehavare av förnödenheter, transportmedel, rum för personal, hästar och fordon ävensom materialier och annat, som är oundgängligen erforderligt för tjänstens fullgörande och icke med tillräcklig skyndsamhet kan på annat sätt anskaffas, skall vara skyldig att på anfordran av militärbefälhavare avstå vad som erfordras. För vad som tages i anspråk lämnas full ersättning. Betalas ej begärd ersättning av befälhavaren, avgöres ersättningsfrågan av den militära myndighet Konungen bestämt. Är sökanden missnöjd med myndighetens beslut, äger han söka

ändring hos riksvärderingsnämnden, vars beslut ej får överklagas. Enligt förslag, som senare i dag kommer att anmälas av chefen för försvarsdepartementet, skall denna lag ersättas med en ny utvidgad beredskapsföfogandelag.

Det civila luftskyddets behov av förnödenheter m. m. tillgodoses genom lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov. Denna lag skall träda i tillämpning då luftskyddstillstånd är rådande. Konungen äger enligt luftskyddslagen den 11 juni 1937 förordna, att riket eller del därav skall försättas i luftskyddstillstånd, om riket befinner sig i krig eller krigsfara. I luftskyddsföfogandelagen stadgas, att länsstyrelse äger, då det prövas nödvändigt för luftskyddsändamål, taga i anspråk markområden, byggnader, utrymmen, transportmedel, utrustningspersedlar, materialier och annan egendom, som tillhör eller innehaves av kommuner eller enskilda, m. m. För egendomen lämnas i princip full ersättning, och anspråk på ersättning prövas i den ordning som är stadgad beträffande rekvisition för krigsmaktens behov.

Mera vid sidan av nu nämnda förfogandelagar ligger lagen den 17 juni 1932 om skyldighet i vissa fall att tillhandahålla förnödenheter m. m. för ordningsmaktens behov. Enligt denna lag skall, då polisstyrka sammandrages för ordningens upprätthållande, länsstyrelsen äga förordna, att ägare eller innehavare av förnödenheter, transportmedel, rum för personal, hästar och fordon ävensom materialier och annat, som är oundgängligen erforderligt för polisverksamhetens uppehållande och icke med tillräcklig skyndsamhet kan på annat sätt anskaffas, skola vara skyldiga att på anfordran av polischefen i orten eller annat av länsstyrelsen bestämt polisbefäl mot full ersättning tillhandahålla vad sålunda erfordras. Motsvarande skall gälla, när militär personal användes för upprätthållande av allmän ordning. Om begärd ersättning ej utbetalas av vederbörande polis- eller militärbefäl, må framställning om ersättning göras hos länsstyrelsen. Är sökanden missnöjd med länsstyrelsens beslut, äger han hos domstol föra talan i saken.

Översikt över den av världskriget 1914—1918 föranledda allmänna förfogandelagstiftningen.

Under världskriget visade det sig i folkförsörjningens intresse nödvändigt att utrusta de statliga organen med vittgående extraordinära befogenheter för reglering av produktion, omsättning och konsumtion. Redan vid krigets början utfärdades den 9 oktober 1914 en lag om förfogande över vissa varor vid krig eller krigsfara. Genom denna lag erhöll Konungen rätt att i fråga om de viktigaste förnödenheterna fastställa maximipris och förordna om förnödenheternas avstående till kronan mot lösen. Den förfoganderätt för kronan, som härigenom infördes, motsvarade i viss mån den rekvisitionsrätt varom fanns stadgat i lagen den 24 maj 1895 angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov. Inlös-

ningsförfarandet vid förfogande ordnades också i väsentlig överensstämmelse med rekvisitionslagens föreskrifter. 1914 års lag, som gällde till och med den 30 april 1915, förlängdes därefter för ett år. År 1916 utbrötos bestämmelserna om maximipris till en särskild lag, vilken liksom den nya förfogandelagen antogs på ett år. Denna uppdelning stod i samband med att omfattningen av den egentliga förfogandelagstiftningen väsentligt utvidgades. Under det att densamma förut huvudsakligen avsett möjlighet att ordna befolkningens förseende med förnödenheter, infördes däri bestämmelser dels om varors avstående för direkt statsändamål, särskilt för krigsbruk, dels ock om förfogande av produktions- och transportmedel för civila och militära syften. Såväl förfogande- som maximiprislagens giltighetstid förlängdes sedermera år från år till 1921, då de upphörde att gälla. I samband med dessa förlängningar utvidgades förfoganderättens tillämpningsområde med ledning av gjorda erfarenheter och lagen fick sin slutliga utformning genom förfogandelagen den 26 april 1918. Innehållet av denna lag var i huvudsak följande.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befunne sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden ägde Konungen påfordra, att egendom avstodes eller eljest ställdes till förfogande på sätt av det följande framgår. Funnes erforderligt, antingen för tillgodoseende inom riket eller någon del därav eller å särskild ort av befolkningens behov av livsmedel, foder för kreatur, vara, som vore avsedd att genom sin förbränning alstra värme, ljus eller kraft, beklädnadsvara eller annan för befolkningen viktig förnödenhet eller för beredande av tillgång till vara, som vore behöfelig för krigsbruk eller annat statens ändamål, för kommun eller allmän inrättning eller eljest för något särskilt ändamål av betydelse för det allmänna, att vara, som nu vore nämnd eller som kunde användas för åstadkommande, beredande, iståndsättande, tillhandahållande eller transport av dylik vara, ställdes till kronans förfogande, skulle innehavaren vara pliktig att, om Konungen så förordnade, till kronan mot ersättning avstå varan. Vore vara, som på grund av meddelat förordnande skulle avstås till kronan, ej i så berett skick som erfordrades för varans användande till det därmed avsedda ändamålet, vore innehavaren, om Konungen förordnade, pliktig att, innan varan avstodes eller därefter, låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med varan och ortens sed skulle ha verkställts av innehavaren. För behov som nu sagts ägde Konungen förordna om beslag å varan. Hade ej inom trettio dagar från det beslag blev gällande innehavaren förpliktats avstå varan till kronan, och ingav han till Konungens befallningshavande en till Konungen ställd ansökning om beslagets hävande, skulle beslaget upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande skedde inom lika tid från utgången av nyss nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs. Där det för tillgodoseende av sådant behov av vara prövades nödigt, att kronan förfogade över fastighet, byggnad eller annan anläggning eller järnväg, fartyg eller annat transportmedel utan att sådan egendom avstodes till kronan,

skulle ägare eller innehavare av egendomen vara pliktig att, i den mån Konungen så förordnade, mot ersättning ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav med tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredning eller utrustning. Ägare eller brukare av fastighet, som upplåtes för drivande av jordbruk, ägde dock, där han ej annorstädes förfogade över bostad, att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme å fastigheten. Ägare eller innehavare av byggnad skulle vidare, där det funnes oundgängligen erforderligt för beredande av bostad för husvilla, vara pliktig till kronan mot ersättning upplåta byggnaden eller del därav, så framt den ej av honom eller annan användes till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen avsevärd skada eller olägenhet skulle vållas. Erfordrades att från fastighet tillhandahöllas vara, som där frambringades eller funnes tillgänglig, eller att vid fabrik eller annan anläggning tillverkades, bereddes eller iståndsattes viss vara, eller att med järnväg, fartyg eller annat transportmedel verkställdes forsling av viss vara eller av arbetare eller driftspersonal, som för varans framställning eller tillhandahållande erfordrades, utan att kronan i övrigt förfogade över egendomen, skulle ägare eller innehavare av sådan egendom vara pliktig att mot ersättning vidtaga de åtgärder, som för varans frambringande, beredande, tillverkning, iståndsättande eller tillhandahållande erfordrades, eller verkställa sådan forsling.

Utan hinder av förordnande varom nu sagts finge innehavare av vara behålla eller använda så mycket därav, som ej uppenbarligen överstege oundgängligt behov för honom eller den, som av honom njöte kost eller stat. Innehavare av vara, som skulle avstås till kronan eller tagits i beslag, skulle vara pliktig upplägga, förvara och vårda den mot ersättning för nödig kostnad därför. Anspråk på ersättning av kronan, som föranleddes av lagen, skulle prövas enligt de grunder, om vilka förmäldes i gällande lag angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov. Detta innebar, att ersättningen skulle beräknas efter det avståddas fulla värde. Angående sätt och tid för ersättningens bestämmande och erläggande skulle gälla vad i samma lag stadgades om likvid för fulljord rekvisition. Konungen ägde i den mån så prövades nödigt förskriva, att egendomen skulle avstås eller upplåtas eller arbete utföras icke endast åt kronan utan även åt annan, som i förordnandet bestämdes.

Det ålåge en var att, vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt, lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehade i lagen avsedd vara. Vägrade någon vid sådan förfrågan att lämna den begärda upplysningen eller funnes skäligen anledning misstänka, att han sökte vilseleda om sitt innehav av varan, ägde Konungens befallningshavande låta verkställa undersökning av salubod, magasin, kontor eller annan lägenhet, varöver han förfogade, samt taga del av hans handelsböcker och andra dylika handlingar. Vad vid sådan undersökning inhämtades finge ej yppas i vidare mån än som erfordrades för

vinnande av det med undersökningen avsedda ändamål. Den, som med vetenskap därom, att förordnande enligt lagen meddelats, olovligen förfogade över, undanstucke, skadade eller förstörde vara eller annan egendom, som förordnandet avsåge, eller eljest åsidosatte vad på honom ankomme till fullgörande av förordnandet eller av eljest enligt lagen behörigen meddelade föreskrifter eller ock att fullgöra honom åliggande skyldighet att taga hand om sådan vara, skulle dömas till böter från och med ethundra till och med tiotusen kronor eller till fängelse. Vore omständigheterna synnerligen för mildrande, finge böterna nedsättas till tio kronor; vore de synnerligen försvårande, finge dömas till straffarbete i högst två år. Lag samma vore, om någon vid förfrågan av Konungens befallningshavande eller enligt dess uppdrag av kronobetjänt vägrade att lämna upplysning om innehav av vara, eller vid förfrågan eller vid undersökning härom sökte vilseleda om sitt innehav av varan.

Rikskommissionen har lämnat en redogörelse för den *tillämpning* som gavs åt *krigstidens allmänna förfogandelagar* samt härom anfört följande:

I ett flertal fall genomfördes varuregleringar på frivillighetens väg utslutande genom avtal mellan vederbörande statsmyndighet (kommission) samt producenter, handlande eller förbrukare. Regleringar i denna form kunde dock i allmänhet endast ifrågakomma, då antalet intressenter i branschen var ringa eller tillverkningen eller handeln med varorna ifråga var mer eller mindre kartellerad. De tillämpades sålunda framför allt beträffande en del jämförelsevis lätt kontrollerbara industrialster och råvaror, icke beträffande t. ex. de stora allmänt producerade och saluförda förbrukningsartiklarna på livsmedelsområdet. Genom avtal av här åsyftat slag förbundo sig de därav berörda producenterna, handlandena eller konsumenterna att ställa sig till efterrättelse vederbörande kommissions föreskrifter i avseende på tillverkning, distribution eller användning, priser o. s. v. Givet är att, även om de på dylikt sätt åstadkomna regleringarna till formen frastodo såsom grundade på frivilliga avtal, de dock måste anses vara åtminstone i viss mån framtvingna, enär kommissionerna vid sina uppgörelser hade att stödja sig på statliga maktbefogenheter, vilka, om så erfordrats, kunnat bringas i tillämpning.

Vad beträffar de direkt tvångsvis genomförda varuregleringarna bör skiljas på sådana regleringar, vilka åstadkommas utan stöd av någon speciallag allena med tillämpning av Kungl. Maj:ts ekonomiska lagstiftningsrätt enligt regeringsformen § 89, och sådana som genomfördes under direkt åberopande av gällande förfoganderättslag. I många fall kombinerades föreskrifter av båda slagen för uppnående av ett visst mål i avseende på regleringen av någon särskild vara.

Regleringsåtgärder av det förra slaget voro framför allt de talrika förbud mot inköp eller försäljning av vissa varor, förbuden mot transport av eller tillverkning av varor samt föreskrifterna om förbud mot eller inskränkning i användningen av varor. De viktigaste av dessa voro otvivelaktigt inköps- och försäljningsförbuden, vilka inneburo, att handel (i form av uppköp eller försäljning eller bägge delarna) icke fick drivas med ifrågakommande vara utan tillstånd av vederbörande kommission eller den myndighet eller korporation, på vilken eljest rätten att meddela dylikt tillstånd

överflyttats. Vid tillämpningen härav tillgick i allmänhet så, att kommissionen auktoriserade ett visst antal uppköpare eller försäljare på olika platser med kännedom om handeln med de av regleringen berörda varorna. Syftet härmed var dels att kunna från försäljningsverksamhet avkopplad dem, som i spekulations syfte slagit sig på handel med resp. varor, dels att i samband med tillståndets meddelande kunna föreskriva vissa villkor angående pris, leverans till vissa köpare m. m.

De fall, då varuregleringar vidtogos med uttryckligt stöd av förfoganderättslag, tillhöra alla ett senare skede av kristidshushållningen. Varken 1914 eller 1915 års lag kom sålunda till direkt användning för sådant ändamål. Därmed är dock icke sagt, att de nämnda lagarna voro betydelselösa, ty otvivelaktigt ha de genom sin blotta tillvaro underlättat tillkomsten av ett flertal »frivilliga» överenskommelser angående prisreglering eller annan kontroll över varuomsättningen.

Det var emellertid först 1916 års förfoganderättslag, som i regleringssyfte direkt togs i anspråk. De olika slag av statliga förfoganden, som enligt denna lag kunde äga rum, voro följande:

1. beslag å varuförråd (i vederbörande ägares eller innehavares besittning),
2. avstående av vara till kronan,
3. upplåtande av egendom till kronan för nyttjande, samt
4. utförande med egendom av arbete för kronans räkning, i bägge de sistnämnda fallen med skyldighet för innehavaren att tåla eller vidtaga förändring eller förflyttning med avseende på egendomens inredning eller utrustning.

Det praktiskt viktigaste av de ytterligare maktmedel, som tillkommo genom de senare förfoganderättslagarna, var utan tvivel den genom 1917 års lag införda befogenheten att förordna om beslag och avstående även beträffande varor, som efter förordnandet tillverkades eller eljest framvunnes. Härigenom möjliggjordes s. k. fortlöpande beslag, vilket därefter blev den normala formen för varuregleringarna, ehuru fortfarande även engångsbeslag och expropriationer av enstaka varuförråd förekommo.

I själva verket fick beslaget — vars väsentliga innebörd utgjordes av förbudet för den beslagtagna varans innehavare att utöver husbehov förfoga däröver, alltså ett användningsförbud — i praktiken småningsom den huvudsakliga betydelsen, att det genom det expropriationshot, som låg där bakom, möjliggjorde ett disponerande över de beslaglagda varuförråden på av vederbörande myndighet (kommission) föreskrivna villkor för av densamma bestämda ändamål, utan att tvångsavstående annat än undantagsvis behöfde tillgripas.

Vid de först meddelade beslagen å industriella råvaror och fabrikat hade nämnda praxis ännu icke hunnit utbilda sig. De anordnades på sådant sätt, att, sedan uppgifter å de befintliga beslaglagda förråden ingivits till industrikommissionen, expropriation verkställdes av de partier, vilka syntes lämpliga att överföras i det allmännas ägo, varefter beslaget hävdades å övriga varupartier. De exproprierade varorna sammanfördes till kronoförråd på lämpliga orter inom landet, varifrån de sedan utdistribuerades till industrier och andra förbrukare.

Från våren 1917 blev i fråga om de industriella varuregleringarna emellertid regeln, att innehavare av beslagtagna vara fick rätt att intill en viss dag utan hinder av beslaget sälja varan till av industrikommissionen godkänd köpare. Endast i den mån innehavaren icke begagnat sig av rätten att sålunda försälja varan, skulle han vara pliktig att avstå densamma till kronan enligt förfoganderättslagen. I själva verket räknades här ej med att

kronan skulle behöva själv uppköpa varorna för att bringa dem under regleringen. I stället avsågs genom beslaget att framtvinga, att desamma skulle direkt av innehavaren överlätas till av industrikommissionen anvisade och godkända personer och företag på av kommissionen godkända villkor. Efter hand som dylikt överlåtande ägde rum, hävdades beslaget. På detta sätt kunde det bli möjligt att åstadkomma, att varorna kommo till den för landet nyttigaste användningen, utan att staten behövde ikläda sig ekonomiska risker för desammas övertagande.

Vad angår regleringarna på livsmedelsområdet må nämnas, att redan det första allmänna spannmålsbeslaget i slutet av 1916 utformades på sådant sätt, att försäljning av beslagsspannmål — utom vad angick de kvantiteter, som beräknades åtgå för de s. k. självhushållen — förutsattes skola ske frivilligt till folkhushållningskommissionen eller dess ombud på av denna kommission erbjudna villkor. Först om någon vägrade att sälja kunde han bliva underkastad expropriation. Innehavaren var därjämte skyldig att ombesörja spannmålets tröskning eller att för utförande härav ställa erforderliga verktyg och byggnader till förfogande. Förfogandet ändrades vid spannmålsbeslaget år 1918 därhän, att i förväg fastslogs den myckenhet beslagtagna spannmål, som skulle tagas i anspråk för förbrukningsregleringen. Denna myckenhet, vilken bestämdes individuellt för alla jordbrukare, ålåg det dessa att till fastställt pris inleverera. Resten ägde de — med viss inskränkning — att själva förfoga över.

Sistnämnda »leveranspliktsystem» innebar uppenbarligen vissa fördelar för producenterna, därigenom att de fingo större frihet i avseende på dispositionen över sin egendom. Ett liknande system skulle otvivelaktigt ha kunnat komma till användning även vid den statliga bränsleanskaffningen. Av vissa skäl valdes emellertid här en annan metod, vartill lagen jämväl beredde rättslig möjlighet. På hemställan av bränslekommissionen utfärdades en förordning om upplåtande till kronan av vissa områden för skogsavverkning. Enligt denna förordning skulle innehavare av skogbärande mark, belägen inom någon av ett antal särskilt uppräknade kommuner inom olika delar av landet, därest han icke i den omfattning och på de villkor, som av bränslekommissionen bestämdes, å berörda mark verkställde skogsavverkning och till kronan avstode det avverkade virket, vara pliktig att till kronan för avverkning upplåta nämnda mark eller den del därav, varå kommissionen funne avverkning för kronans räkning vara erforderlig. Efter det att sådant blivit vederbörligen utmärkt, betraktades det såsom för skogsavverkning upplåtet till kronan, med rätt dock för innehavaren att efter särskilt tillstånd av bränslekommissionen och enligt dess anvisning från området hämta virke för oundgängligt husbehov.

I viss utsträckning bragtes förfoganderättslagarna även i tillämpning för avhjälpande av vanhävd å jordbruksfastigheter. Därvid tillgick så, att i fall då vid konstaterad vanhävd frivillig överenskommelse ej kunde åvägbringas med ägarna angående vanhävdens avhjälpande, förordnande av Kungl. Maj:t utfärdades om egendomens upplåtande till kronan samt om bemyndigande för vederbörande länsstyrelse att träffa avtal angående egendomens utarrendering till lämplig person. Den andra utvägen, som också kunde ha stått öppen, nämligen att åläggas ägaren eller brukaren att å beslagtagna egendom producera förnödenheter åt kronan, kom däremot icke i något fall till användning.

Den genom de senare förfoganderättslagarna medgivna rätten att taga i anspråk byggnad eller annan anläggning för tillgodoseende av särskilda allmänna behov utnyttjades icke i nämnvärd omfattning, churuväl enstaka dy-

lika fall förekommo, avseende bl. a. en fabrik för tillverkning av karbid samt vissa elektriska kraftverk.

Till slut må omnämnas, att förfoganderättslagarna i ett flertal fall bragtes i tillämpning även rörande enstaka varuförråd, som vederbörande kommission eller ämbetsverk av ett eller annat skäl önskade taga i anspråk för det allmännas räkning. Understundom skedde detta i den formen, att varupartierna först lades under beslag, varvid den reglerande myndigheten erhöll befogenhet att, i den mån så ansåges erforderligt, besluta om varornas avstående. I andra fall förordnades av Kungl. Maj:t direkt om varornas avstående, varvid förordnandet ställdes antingen till vederbörande kommission eller länsstyrelse, vilken sistnämnda myndighet ytterst alltid hade att sörja för verkställigheten.

Med den allmänna förfogandelagstiftningen sammanhängande kristidslagstiftning.

Under krigstiden 1914—1918 tillkommo vid sidan av förfogandelagarna andra likartade lagar, som ingrepo i privaträttsliga förhållanden.

Såsom redan nämnts funnos i 1914 års förfogandelag även bestämmelser om maximipris, vilka år 1916 utbrötos till en särskild lag om fastställande av högsta pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Denna lag förlängdes sedan till år 1921. Förslag till maximiprislag kommer att denna dag anmälas för Kungl. Maj:t av chefen för finansdepartementet.

År 1917 antogs en lag mot oskäligen pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, den s. k. prisockerlagen, vilken sedermera förlängdes till år 1923. Däri stadgades straff för den som vid avyttring av vissa varor tog eller betingade sig oskäligt vederlag m. m.

Under kristiden utfärdades lagar om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg m. m. samt om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter eller mellan svensk och utrikes ort. Förslag till ny lagstiftning i dessa hänseenden kommer att denna dag anmälas av chefen för handelsdepartementet.

För kristidsförvaltningen tillsattes under världskriget åtskilliga särskilda organ. Till en början inrättades en livsmedelskommission och en industrikommission. Sedan ransoneringsåtgärder börjat vidtagas, tillskapades den s. k. folkhushållningskommissionen. Uppgiften enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande att genomföra beslag och andra statliga förfoganden tillkom i första hand folkhushållningskommissionen. För varje län tillsattes en eller flera livsmedelsstyrelser samt för varje kommun en livsmedelsnämnd.

Rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap har uppgjort planer för en motsvarande organisation av den under krig eller av krig föranledda utomordentliga förhållanden erforderliga extra-ordinarie förvaltningen. Den centrala ledningen av förvaltningssystemet skulle enligt dessa planer handhas av fyra omedelbart under Kungl. Maj:t sorterande kommissioner, däribland en folkhushållningskommission för folkförsörjningsfrågor och en in-

dustrikkommission för industrifrågor. I anslutning därtill har kommissionen utarbetat förslag till kommunal fullmaktslag samt författningar angående lokala kristidsorgan. Dessa förslag innebära bl. a., att kommunerna skola vara skyldiga att tillsätta kommunala kristidsnämnder samt att för större distrikt, i allmänhet länen, skola tillsättas kristidsstyrelser.

Visst lagförslag innebärande skyldighet för kommunerna att i krissituationer tillsätta kristidsnämnder och vidkännas kostnaderna därför har utarbetats inom socialdepartementet och torde senare komma att anmälas av chefen för detta departement.

Vidare kommer chefen för sistnämnda departement att i dag anmäla förslag till lag om sjukhusvård vid krig eller krigsfara, innebärande rätt för statliga myndigheter att förfoga över sjukvårdsanstalterna i riket.

Såsom förut nämnts kommer chefen för försvarsdepartementet att denna dag anmäla förslag till beredskapsförfogandelag, avsedd att ersätta 1938 års s. k. förnödenhetslag.

Slutligen må nämnas, att rikskommissionen till Kungl. Maj:t ingivit förslag till lag om skyldighet i vissa fall att meddela kostnadsuppgifter samt att förete handelsböcker m. m. i samband med krigsleveranskontrakt till kronan. Detta förslag är för yttrande utremitterat till kommerskollegium.

Huvudinnehållet i rikskommissionens förslag.

Det av rikskommissionen år 1938 avlämnade förslaget till allmän förfogandelag överensstämde i huvudsak med 1918 års förfogandelag. Förslaget innebar, att Konungen skulle vid krig, krigsfara, vari riket befunde sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äga i enlighet med vad i lagen stadgades påfordra, att egendom eller annat mot ersättning avstodes eller eljest ställdes till förfogande för ändamål, varom i lagen förmäldes. Enligt kommissionens mening borde förslag till lagstiftning icke föreläggas riksdagen förrän en sådan krissituation inträdde, som påkallade dess tillämpning. Lagen förutsattes skola erhålla temporär giltighet. I och med att den allmänna förfogandelagen trädde i kraft, skulle den militära förfogandelagen upphöra att gälla.

I anslutning till förslaget anförde rikskommissionen följande:

Därest framdeles vårt land skulle bringas i ett läge, kännetecknat av betydliga svårigheter i varutillförseln, eller därest landet bleve indraget i krigiska förvecklingar, måste med visshet åter komma att framträda behov av att utrusta regeringsmakten med sådana befogenheter, att den kan bliva i stånd att effektivt genomföra de åtgärder på produktionens, handels- och konsumtionens områden, som situationen kräver. Vid ett läge av antydd art komma alltså att ånyo påfordras bestämmelser, varigenom mer eller mindre djupgående ingrepp i ägande- och näringsrättsförhållandena möjliggöras. Ett övertvägande av vad i detta hänseende lämpligen må kunna i beredskapsväg åtgöras har givit vid handen, att alla skäl synas tala för att härutinnan i stort sett följa de genom världskrigsårens hithörande lagstiftning lämnade förebilderna. Behovet av lagbestämmelser, ägnade att utgöra den huvudsakliga rättsgrundvalen för en kris- eller krigstidshushållning, sy-

nes alltså på ändamålsenligaste sätt kunna tillgodoses genom en förfogandelag av den typ, som här under kriget successivt utformades.

Ehuru det ur försvarsberedskapssynpunkt givetvis vore till stor fördel, om genom beslut av Konung och riksdag i fredstid en permanent förfogandelag av ungefär samma innehåll som 1918 års lag i ämnet kunde antagas, med stadgad befogenhet för Konungen att i riksdagens frånvaro förordna om lagens ikraftträdande, synes en dylik anordning dock knappast till fulla motiverad, så mycket mindre som urtima riksdag numera kan efter mycket kort varsel sammanträda, varigenom antagandet av en provisorisk förfogandelag tämligen lätt torde kunna ske, när behov därav verkligen kan komma att framträda.

Emellertid har rikskommissionen ansett, att, om än det må kunna tills vidare anstå med antagandet av den förfogandelag, på vilken genomförandet av allmänna varuregleringar under kristidsförhållanden skall grundas, det dock icke kan vara försvarligt att, då det gäller förberedelsearbetet för de militära behovens säkerställande, nöja sig med ett sådant ovisshetstillstånd.

Den militära förfogandelagen kan när så påfordras av Kungl. Maj:t bringas i tillämpning efter utfärdad riksdagskallelse. Denna lag har icke åsyftat att utsträcka den statliga förfoganderätten längre än som med hänsyn till det militära syftet kan vara erforderligt. För övrigt har kommissionen ansett, att nämnda lag bör äga ett sådant innehåll, att den kan tillämpas med anlitande av bestående förvaltningsorgan och att den alltså ej förutsätter tillvaron av extraordinära kristidsmyndigheter. Den *allmänna förfogandelag* åter, vilken måste anses behöflig som grundval för en vidare utgestaltad kristidshushållning i den allmänna folkförsörjningens lika väl som i den militära beredskapens eller krigföringens intresse, synes böra innefatta så vidsträckta fullmakter, som över huvud kunna erfordras för genomförandet av en dylik hushållning under olika tänkbara lägen. I och med tillkomsten av en allmän förfogandelag försvinner motivet för bibehållande av den mera begränsade militära förfogandelagen. Denna bör därför träda ur tillämpning i samband med att den allmänna förfogandelagen utfärdas.

Beträffande *storleken av ersättningarna* för förnödenheter, som för kronans räkning togos i anspråk, innehöll rikskommissionens förslag i viss mån nya regler. Medan enligt 1918 års förfogandelag ersättning skulle utgå enligt de grunder varom stadgades i då gällande rekvisitionslag eller med fulla värdet, stadgades i rikskommissionens förslag, att ersättning skulle utgå med belopp som prövades skäligt med hänsyn till gällande pris. Vidare föreskrevs, att om maximipris åsatts förnödenhet, skulle ersättningen ej få fastställas högre än maximipriset.

Rikskommissionen anförde härom:

Grundprincipen vid taxesättningen enligt rekvisitionslagen är, att pris å arbete och varor skall bestämmas till fulla värdet vid tiden för taxornas upprättande. Denna princip må vara brukbar, då det gäller de tillfälliga uppköp och det 'utfordrande av förnödenheter och tjänstbarheter', som kan ifrågakomma för fyllande av tillfälliga militära behov, men den kan lätt leda till orimliga konsekvenser, då fråga är om prissättningen vid omfattande varuregleringar, varvid de satta priserna kunna bli avgörande för prisförhållandenas gestaltning å vidsträckta varuområden, ja för hela prisnivån. Det måste finnas möjligheter att här från statens sida föra en målmedveten prispolitik i samverkan med de statsorgan, som ha att leda hela kris- eller krigstidshushållningen. Under en tid, då fria marknadsförhållanden icke äro rå-

dande, kunna de av tillfällig brist och abnormt stegrad efterfrågan påverkade dagspriserna icke få bli avgörande för prisregleringen å de varuområden, som underkastas det allmännas kontroll, utan man måste utgå från mera objektivt bestämda beräkningsgrunder. Den ledande principen bör därvid vara den — vartill man även i flera av de krigförande länderna, framför allt England, småningom arbetade sig fram — att ersättning vid statliga förfoganden skall ges för nödvändiga kostnader men därutöver såvitt möjligt blott medgivas en skälig vinstprocent. Naturligtvis möta för förverkligandet av ett sådant system mycket stora svårigheter, och det torde knappast vara lämpligt om ens möjligt att i en lag i detalj söka fixera de grunder, varpå prissättningsarbetet bör baseras. I det föreliggande lagförslaget har man därför inskränkt sig till att fastslå den allmänna grundsatsen, att vid statliga förfoganden enligt ifrågavarande lag skall utgå ersättning, som prövas skälig med hänsyn till gällande pris. En sådan grundsats, rätt tillämpad, synes vara ägnad att möjliggöra en prissättning, som tillgodoser förutnämnda önskemål.

En svårighet, som under kristiden gjorde sig gällande, var huru inlösningspriset vid statliga förfoganden skulle regleras med avseende på varor, som av Kungl. Maj:t åsatts maximipris vid frivillig försäljning. Denna fråga löstes i praktiken så, att vid taxesättning av dylika varor taxepriset sattes lika med maximipriset. Om maximipris bestämdes för vara, som redan fanns upptagen i av riksvärderingsnämnden satt taxa, tillsåg nämnden, att taxepriset skyndsamt ändrades till överensstämmelse med maximipriset.

Ehuru ett sådant förfaringssätt måste anses ha varit det av praktiska skäl enda möjliga, kunde otvivelaktigt från juridisk synpunkt vägande anmärkningar däremot framföras. Ett statligt maximipris å en vara kunde, särskilt om det någon längre tid förblivit stående, näppeligen alltid sägas motsvara varans 'fulla värde'. Understundom sattes maximiprisen för övrigt redan från början medvetet avvikande från rådande marknadspris i avsikt att påverka produktionen eller konsumtionen i viss riktning.

För att få här berörda fråga rättsligt klarlagd föreslog Kungl. Maj:t genom proposition till 1918 års riksdag (nr 100) ett sådant tillägg till rekvisitionslagen, att om för vara gällde på grund av lag fastställt maximipris, som vid frivillig försäljning ej finge överskridas, skulle vid bestämmande av ersättning för varan vid tvångsmässigt förfogande fulla värdet icke upptagas högre än som motsvarade nämnda pris. Förslaget föll i riksdagen, vilket emellertid icke torde ha föranlett någon ändring i tillämpad praxis.

Det sätt, på vilket i föreliggande lagförslag principen för prissättningen angivits, medför, att sistberörda problem ej framträder lika skarpt som då det stadgandet gällde, att ersättningen vid statliga förfoganden alltid skulle bestämmas till fulla värdet. För att förebygga all oklarhet på denna punkt har emellertid ansetts lämpligt att i förslaget intaga en föreskrift, motsvarande det i ovannämnda proposition föreslagna stadgandet.

Rikskommissionen föreslog vidare ändringar beträffande *formerna för ersättningarnas bestämmande*.

Enligt 1918 års lag skulle ersättningarna bestämmas av de nämnder, riksvärderingsnämnden och lokala värderingsnämnder, varom stadgades i rekvisitionslagen. Rikskommissionens förslag innebar, att riksvärderingsnämndens uppgifter skulle i samband med den allmänna förfogandelagens antagande överflyttas på en ny nämnd, statens värderingsnämnd, som skulle ha en något annorlunda ordnad sammansättning än riksvärderingsnämnden. Föreskrifter om statens värderingsnämnds sammansättning meddelades i för-

slaget till förfogandelag. Nämnden skulle bestå av tre av Konungen utsedda ledamöter samt dessutom en representant för industrikommissionen och en representant för folkhushållningskommissionen, utsedda av vardera av dessa kommissioner. Konungen skulle äga föreskriva, att nämndens åligganden uppdelades på två eller flera avdelningar, envar med förut nämnd sammansättning. Nämnden skulle äga höra sakkunniga. Enligt förslaget skulle de i rekvisitionslagen omförmälda lokala värderingsnämnderna icke ha någon befattning med värderingarna enligt förfogandelagen. I en särskild lag om överflyttande å statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheter, som skulle utfärdas samtidigt med den allmänna förfogandelagen, föreslogs, att vad i lag eller författning vore stadgat angående riksvärderingsnämndens åligganden och befogenheter skulle äga avseende å statens värderingsnämnd.

Rikskommissionen anmärkte härom:

Enligt den ordning, som härutinnan stadgades redan genom 1914 års förfoganderättslag samt senare mera utförligt genom 1916 års lag, skulle de av statliga förfoganden föranledda ersättningsanspråken prövas enligt de grunder, som angåvos i rekvisitionslagen. Förfarandet därvid skulle ock enligt tillämpningsförfordningen till 1916 och följande års lagar äga rum med anlåtande av samma organ — riksvärderingsnämnd och lokala värderingsnämnder — som ägde att bestämma ersättningen vid militära rekvisitioner. Denna anordning visade sig behäftad med påtagliga brister, vilka verkade därhän, att de taxepriiser, som sattes med tillämpning av rekvisitionslagens bestämmelser, icke alltid befunnos lämpligt avvägda.

Beträffande frågan om vilket organ, som skall handhava prissättningen vid statliga förfoganden samt avgöra klagomål över orättvisor vid ersättningsarnas bestämmande in concreto, innehåller förslaget den nyheten, att dessa uppgifter skola handhavas uteslutande av en central myndighet, ej som vid de militära rekvisitioner och vid expropriationerna enligt den gamla förfoganderättslagen av såväl lokala nämnder som en central riksvärderingsnämnd. Erfarenheten från krigsåren visar, att de lokala nämnderna för sistnämnda ändamål blott i ringa grad togos i anspråk. I den mån besiktningar och uppskattningar på ort och ställe kunna behövas, torde sådana kunna åstadkommas genom initiativ av centralorganet samt förmedlas av länsstyrelserna, på vilka det bör ankomma att vid behov förordna undersökningsmän.

Som centralt prissättningsorgan föreslås en särskild *statens värderingsnämnd*, vilken bör träda i verksamhet samtidigt med att förfogandelagen sättes i kraft. Nämnden föreslås skola bestå av tre av Konungen utsedda ledamöter samt dessutom en representant för industrikommissionen och en för folkhushållningskommissionen, utsedda av vardera av dessa myndigheter. Sistnämnda anordning måste betraktas som synnerligen viktig för ernående av en önskvärd samverkan mellan å ena sidan det centrala prissättande organet och å andra sidan centralorganen för den statliga krigs- eller kristidshushållningen.

Då det torde få anses mest praktiskt, att den föreslagna värderingsnämnden får i allo ersätta den nuvarande riksvärderingsnämnden, synes den böra fungera som centralt prissättande organ i fråga om ersättningar ej blott enligt förfogandelagen utan jämväl enligt rekvisitionslagen samt därjämte som besvärsinstans i värderingsfrågor på båda de nämnda områdena. Särskilt förslag framlägges därför här till lag om överflyttande å statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheterna.

Med hänsyn till de omfattande uppgifter, som statens värderingsnämnd sannolikt får att handhava, åtminstone under en mera utvecklad krigs- eller kristidshushållning, torde det vara lämpligt att nämnden organiseras så, att arbetet vid behov kan fördelas på ett större antal personer. I förslaget har därför intagits bestämmelse om att, där så finnes lämpligt med hänsyn till ärendenas mängd eller omfattning, Konungen skall äga föreskriva, att nämndens åligganden skola uppdelas på två eller flera avdelningar. Varje avdelning bör bestå av fem ledamöter, utsedda på samma sätt som den primära nämndens ledamöter. För övrigt bör nämnden äga rätt att höra sakkunniga. Förteckningar å dylika sakkunniga, vilka vid behov kunna tillkallas, synas böra upprättas av kommerskollegium, lantbruksstyrelsen och vattenfallsstyrelsen. Detaljerna av statens värderingsnämnds verksamhet torde, i den mån de icke regleras genom verkställighetsförordningen till förfogandelagen, bestämmas i särskild instruktion.

Yttranden över förslagen.

Rikskommissionens förslag har, såsom förut nämnts, inom justitiedepartementet undergått en förberedande omarbetning av huvudsakligen formell natur. Yttranden över förslagen ha därefter i anledning av remiss avgivits av kommerskollegium, lantbruksstyrelsen, statens jordbruksnämnd, överståthållarämbetet ävensom länsstyrelserna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län. Vid kommerskollegiets yttrande har fogats utlåtande från Stockholms handelskammare. I samtliga yttranden har lagstiftningen tillstyrkts.

I fråga om den allmänna *planläggningen av lagstiftningen* ha några erinringar icke framställts i yttrandena. *Statens jordbruksnämnd* har emellertid föreslagit, att i ett mindre svårartat krisläge endast en mera inskränkt förfoganderätt borde tillämpas, samt härom anført:

De ingripanden från det allmännas sida, som i händelse av kris kunde befinnas böra vidtagas, borde om möjligt givas sådan form, att de i så ringa grad som möjligt rubbade de normala avsättnings- och distributionsförhållandena m. m., under förutsättning att erforderlig kontroll kunde upprätthållas beträffande användningen av de varor, som berördes av ingripandena. Det vore därför angeläget, att de föreskrifter, som meddelades i angivna syfte, finge en sådan avfattning, att de beredde möjlighet till att anpassa ingripandena med hänsyn till krisens olika omfattning och styrka, tillgången på olika slag av varor m. m. Föreliggande förslag till förfogandelag innefattade vid sidan av ett beslagsförfarande som enda alternativ för statlig reglering, att av densamma berörda varor m. m. skulle avstås till kronan eller till den, som av Konungen satts i kronans ställe. Åtminstone i ett mindre svårartat krisläge kunde dock en fullt tillfredsställande kontroll över avsättningen och distributionen av åtskilliga varor ernås genom meddelandet av föreskrifter, som skulle innebära en inskränkt förfoganderätt över desamma utan deras avstående till kronan. Med hänsyn härtill och då avståendet till kronan med säkerhet komme att medföra en försvårad administration och distribution samt därigenom ökade kostnader, vilka väl i sista hand skulle betalas av konsumenterna, syntes det av vikt att Kungl. Maj:t borde äga bestämma, att viss vara endast finge avyttras för visst särskilt ändamål eller till viss eller vissa köpare. Därest dylik befogenhet icke kunde anses tillkomma Kungl. Maj:t på grund av dess ekonomiska lagstiftningsmakt, vore

det därför nödvändigt, att förevarande förslag kompletterades med en bestämmelse av angivet innehåll.

Mot de i förslaget upptagna bestämmelserna om *ersättningarnas storlek* vid förfogande ha i ett par yttranden gjorts anmärkningar.

Överståthållarämbetet anförde sålunda:

I fråga om prissättningen hade rikskommissionen uttalat, att den ledande principen borde vara, att ersättning vid statliga förfoganden gäves för nödvändiga kostnader, men att därutöver såvitt möjligt blott en skälig vinstprocent medgäves. Kommissionen hade i samband därmed framhållit, att det mötte stora svårigheter att i en lag fixera nämnda grunder för prissättningsarbetet och hade begränsat sig till en bestämmelse i ämnet av det innehåll, att ersättning skulle utgå efter vad som funnes 'skäligt med hänsyn till gällande pris'. Denna formulering hade även upptagits i det remitterade förslaget. *Överståthållarämbetet* anslöte sig till kommissionens uttalade önskemål i fråga om prissättningen, men ämbetet ifrågasatte starkt, huruvida det föreslagna stadgandets utformning gäve tillräcklig ledning för värderingsmyndighetens arbete. I vissa fall torde bestämmelsen till och med kunna medföra hinder för tillämpningen av ovanberörda princip. Om exempelvis ett företag under fredstid anskaffade ett lager av viss vara, varå sedan stor knapphet uppkomme, med påföljd att priset för varan starkt ginge i höjden, skulle företaget enligt förenämnda princip vid beslag av varan erhålla gottgörelse allenast för sin verkliga anskaffningskostnad jämte skälig affärsvinst. Men om skälig hänsyn skulle tagas till *gällande pris*, såsom i förordningen föresloges, torde näppeligen kunna undvikas, att affärsvinsten bestämdes till ett högst avsevärt belopp. Ämbetet ville på grund härav för sin del förorda en bestämmelse, som tydligare ålade värderingsmyndigheten att söka vid prissättningen följa de av rikskommissionen angivna riktlinjerna.

Statens jordbruksnämnd anförde:

Med hänsyn till de förhållanden, som finge antagas råda, då en förfogandelag vore i tillämpning, torde det komma att visa sig svårt och i vissa fall ogörligt att bestämma vad som utgjorde gällande pris. Dessutom borde ersättningen i många fall kunna tillmätas med hänsyn till ej endast ett visst prisläge eller ett författningssvågen fastställt maximipris utan även under beaktande av andra omständigheter såsom produktions- och fraktkostnader m. m. Nämnden föreslog därför, att den ersättning skulle utgå, som med hänsyn till föreliggande omständigheter prövades skälig. Denna formulering syntes täcka även det fall att kronan förfogade över vara utan att den avstodes.

Vad angår *formerna för ersättningarnas bestämmande* ha förslagen ej mött någon erinran. *Kommerskollegium* anförde, att det vore av synnerlig vikt, att organisationen utformades så, att en enhetlig prispolitik kunde föras och att den prispolitik och de prisregleringar, som de statliga myndigheterna eventuellt kunde finna sig föranlåtna att gå in för, också bleve respekterade av den myndighet, som hade hand om prissättningen enligt förfogandelagen. Det vore även önskvärt, att värderingsväsendet organisatoriskt centraliserades till en myndighet och ej såsom under kristiden var fallet uppdelades på ett antal lokala värderingsnämnder.

För de avvikelser från rikskommissionens förslag, som skett i de remitterade förslagen, samt för de ändringar, som sedermera ytterligare gjorts däri,

kommer redogörelse att lämnas i det följande. I samband därmed komma även att beröras de övriga erinringar, som de hörda myndigheterna gjort mot förslagens detaljer.

Allmänna synpunkter.

Erfarenheterna från det senaste världskriget giva vid handen, att det vid krig eller krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden kan vara nödvändigt att företaga ingripande åtgärder av olika slag i syfte att reglera produktion och konsumtion av förnödenheter, som äro av vikt för folk- eller krigshushållningen. Under världskriget gavs i sådant hänseende åt Kungl. Maj:t bland annat en vidsträckt rätt att förfoga över förnödenheter, som voro av vikt för befolkningen eller det allmänna.

Departements-
chefen.

Det nuvarande tidsläget måste anses oundgängligen kräva, att frågan om en beredskapslagstiftning av detta slag upptages till övervägande. Från rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap har också förslag här- om inkommit till Kungl. Maj:t. Den närliggande frågan om prispolitiken under utomordentliga förhållanden och en lagstiftning om maximipris kommer senare i dag att anmälas av chefen för finansdepartementet.

De hos oss nu gällande förfogandelagarna avse huvudsakligen militära förhållanden. De viktigaste av dessa lagar äro den militära förfogandelagen, som tillgodoser krigsmaktens omedelbara behov av förnödenheter i allmänhet vid krig eller krigsfara, och rekvisitionslagen, som avser de mera tillfälliga och lokala behoven av förnödenheter vid mobilisering.

Enligt såväl rikskommissionens förslag som det remitterade förslaget skulle i händelse av krig, krigsfara eller eljest utomordentliga, av krig föranledda förhållanden antagas en förfogandelag, utformad i nära anslutning till de under världskriget gällande allmänna förfogandelagarna. Denna lag skulle emellertid icke föreläggas riksdagen, förrän en situation inträtt, som kunde antagas påkalla lagens tillämpning. Sedan lagen trätt i kraft, skulle den militära förfogandelagen upphöra att äga giltighet.

Det torde vara uppenbart, att under utomordentliga situationer en allmän förfogandelagstiftning icke kan undvaras. Visserligen är det önskvärt, att de regleringar med avseende å produktion och konsumtion, som vid dylika tillfällen kunna finnas erforderliga, såvitt möjligt ske med stöd av frivilliga överenskommelser. Med hänsyn, bland annat, till den organisation, som numera i motsats till förhållandena under det senaste världskriget är uppbyggd för avsättningen av de viktigaste livsmedlen från jordbruksproduktionen, torde också större möjligheter till frivilliga överenskommelser vara för handen än under nyssnämnda kristid. I sista hand måste emellertid medel finnas att även utan enskildas biträde kunna vidtaga åtgärder, vilka ur det allmännas synpunkt framstå såsom nödvändiga och ändamålsenliga.

En lagstiftning av den art, varom här är fråga, måste uppenbarligen lämna möjlighet att snabbt, smidigt och effektivt ingripa med de åtgärder, som

påkallas av de skiftande förhållanden, vilka kunna uppkomma vid ett krisläge. Det synes därför ofrånkomligt att giva en dylik lagstiftning en avsevärd räckvidd. Lagstiftningen bör emellertid komma till användning endast i utomordentliga situationer och på grund av synnerligen starka skäl. Förfoganden med stöd av densamma böra självfallet icke givas större omfattning än som oundgängligen påkallas av förhållandena. I ett yttrande har ifrågasatts att införa särskilda, mera begränsade regler om förfogande, avsedda för mindre allvarliga situationer. Detta synes varken vara erforderligt eller lämpligt. I dylika fall torde finnas goda utsikter att genom frivilliga avtal med exempelvis sammanslutningar av producenter eller återförsäljare komma till rätta med föreliggande svårigheter.

Att såsom rikskommissionen föreslagit uppskjuta den erforderliga lagstiftningen till dess en aktuell krissituation inträtt anser jag ej tillrådligt. Det måste vara av största vikt att omedelbart vid uppkomsten av en sådan situation kunna igångsätta de regleringar inom folk- eller krigshushållningens område, som kunna vara påkallade. Över huvud måste man bereda sig på att ett krisläge kan uppstå hastigare än vad man tidigare föreställt sig. Ett önskemål är vidare, att de principer, varå lagstiftningen bygger, granskas av riksdagen redan innan en situation inträder, som kan påkalla lagstiftningens tillämpning.

I anslutning till vad rikskommissionen föreslagit och vad som stadgades i kristidens förfogandelagar torde böra gälla, att lagstiftningen skall kunna sättas i tillämpning vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Med hänsyn till de genomgripande verkningar, som förfoganden med stöd av en lagstiftning av förevarande art kunna medföra för den enskilde, bör uppenbarligen under tid då riksdagen är samlad fordras riksdagens samtycke för att lagstiftningen skall få tillämpas. Det torde emellertid vara nödvändigt att bemyndiga Konungen att under tid, då riksdagen ej är samlad, meddela förordnande härom. I detta hänseende kan ledning hämtas av bestämmelserna i militära förfogandelagen. I likhet med vad där stadgas bör gälla, att Konungen skall vara pliktig att innan Konungen meddelar sådant förordnande utfärda riksdagskallelse, såvida ej riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Om av Konungen meddelat förordnande ej blir av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, bör detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse. Det torde kunna förutsättas, att Konungen ej använder sig av detta bemyndigande, om ej väsentliga olägenheter skulle vara förbundna med ett uppskov. I sådana utomordentliga situationer, som här avses, är det självfallet, att Konungen har behov av riksdagens stöd.

Det må anmärkas, att vad nu anförts i allt väsentligt synes äga motsvarande tillämpning även i fråga om lagstiftningen om maximipris. Sålunda torde en av riksdagen godkänd maximiprislagstiftning böra föreligga redan före ett krisläge, som kan påkalla lagstiftningens tillämpning, för att vara färdig att komma till användning så snart av krig eller krigsfara föranledda utom-

ordentliga förhållanden det påkalla. I förslaget till maximiprislag har chefen för finansdepartementet också anslutit sig till denna uppfattning.

I och med att en förfogandelag av nu föreslagen natur antages kommer den militära förfogandelagen icke längre att ha någon uppgift att fylla, varför densamma kan upphävas.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgår är rikskommissionens förslag till allmän förfogandelag beträffande de särskilda bestämmelserna om förfoganden i huvudsak uppgjort efter mönster av 1918 års förfogandelag. Innehållet i sistnämnda lag var resultatet av ett under flera år fortsatt lagstiftningsarbete, varvid tillfälle gavs att småningom utfylla de luckor, som vid tillämpningen framträtt. Ett för en kommande kris avsett förslag till ny förfogandelag synes därför i stort sett kunna grundas på stadgandena i nämnda lag. Endast i två mera väsentliga hänseenden förekomma i rikskommissionens förslag vissa avvikelser från 1918 års lag, nämligen med avseende å dels ersättningens storlek vid förfogande, dels ock formerna för ersättningens bestämmande.

Vad först angår frågan om *ersättningens storlek* hänvisade 1918 års förfogandelag härutinnan till då gällande rekvisitionslag, enligt vilken ersättning för i anspråk tagen egendom skulle utgå efter fulla värdet. Samma princip tillämpas jämväl enligt 1938 års rekvisitionslag och övriga nu gällande förfogandelagar.

I rikskommissionens förslag till allmän förfogandelag stadgades, liksom enligt det remitterade förslaget, att den ersättning skulle utgå, som prövades skälig med hänsyn till gällande pris. I motiven anförde kommissionen, att ersättning i anledning av förfoganden borde givas för nödvändiga kostnader och därutöver såvitt möjligt med en skälig vinstprocent.

Ersättningsbestämmelsernas avfattning torde emellertid icke giva uttryck åt den innebörd de enligt motiven avsetts skola äga. Det gällande priset å en vara kan sålunda överstiga omkostnader och skälig vinst. Såsom i ett yttrande framhållits skulle bestämmelserna kunna leda till att den som under fredstid anskaffat ett lager av en viss vara, varå sedan stor knapphet uppkomme med påföljd att priset för varan starkt ginge i höjden, erhöle gottgörelse efter alltför högt pris.

Det synes ej vara möjligt att i lag uttömmande ange alla de omständigheter, som böra inverka på ersättningens bestämmande vid förfogande. Såsom en allmän huvudregel torde emellertid böra stadgas, att ersättning vid förfogande skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Under världskriget tillämpades den praxis, att när förnödenhet, varå maximipris fastställts, togs i anspråk enligt förfogandelagstiftningen, ersättningen för förnödenheten bestämdes till maximipriset. Någon föreskrift härom fanns dock icke i förfogandelagarna. I rikskommissionens förslag till allmän förfogandelag har upptagits ett stadgande om att ersättningen ej får bestämmas högre än maximipriset. Emellertid har jag ej ansett, att erfarenheten

givit vid handen, att tillräcklig anledning föreligger för att i lagen upptaga en uttrycklig bestämmelse härom.

I motiven till sitt förslag har rikskommissionen anført, att principen om ersättning till fulla värdet kunde godtagas, då det gällde sådan rekvisition av förnödenheter och tjänstbarheter, som enligt rekvisitionslagen kunde ifrågakomma för fyllande av tillfälliga militära behov. Det torde dock icke vara lämpligt, att ersättningsreglerna i anledning av statliga förfoganden skola hava olika lydelse i lagar, som kunna komma att tillämpas jämsides och å samma slag av förnödenheter. De nu föreslagna ersättningsreglerna böra därför göras tillämpliga även i fråga om gottgörelse enligt rekvisitionslagen. Detsamma bör även gälla beträffande lagen om förfogande för luftskyddets behov, häst- och fordonsanskaffningslagen samt fartygsuttagningslagen. Jag har därför, i samråd med chefen för försvarsdepartementet, låtit upprätta förslag till motsvarande ändringar i ersättningsreglerna i rekvisitionslagen samt häst- och fordonsanskaffningslagen ävensom, i samråd med chefen för socialdepartementet, till motsvarande ändringar i ersättningsreglerna i luftskydds-förfogandelagen. Däremot erfordras ej någon ändring i fartygsuttagningslagen, då denna beträffande värderingen endast hänvisar till rekvisitionslagen.

Vad härefter angår frågan om *formerna för ersättningens bestämmande* föreskrevs i 1918 års förfogandelag, att därutinnan skulle gälla vad i rekvisitionslagen stadgades om likvid för fullgjord rekvisition. Den enligt då gällande rekvisitionslag bestämda organisationen för värderingarna utgjordes av en central nämnd för hela riket, riksvärderingsnämnden, och lokala värderingsnämnder, över vilkas beslut besvär kunde anföras hos riksvärderingsnämnden. 1938 års rekvisitionslag överensstämmer med avseende å organisationen för värderingarna i huvudsak med vad sålunda tidigare gällt.

Enligt rikskommissionens förslag skulle emellertid i samband med att förfogandelagen trädde i tillämpning och vissa kristidskommissioner tillsattes, vilket förutsattes skola ske samtidigt, riksvärderingsnämnden ersättas av en central nämnd med något ändrad sammansättning, kallad statens värderingsnämnd. Innan så skett skulle riksvärderingsnämnden fungera som högsta värderingsorgan beträffande rekvisitionsfrågor samt rörande ersättningar enligt förfogandelagen för luftskyddets behov och enligt militära förfogandelagen. Enligt förslaget skulle, då den allmänna förfogandelagen trädde i tillämpning, de lokala värderingsnämnderna icke ha att befatta sig med ersättningsfrågor enligt denna lag, vilka i stället skulle avgöras av den centrala värderingsmyndigheten. De lokala nämnderna skulle i fortsättningen endast verkställa taxesättningar och värderingar enligt rekvisitionslagen och enligt förfogandelagen för luftskyddets behov.

Medan riksvärderingsnämnden består av fem ledamöter, av vilka tre, däribland ordföranden, utses av Kungl. Maj:t samt övriga två ledamöter utses av ordföranden för varje särskilt ärende bland vissa av kommerskollegium och lantbruksstyrelsen föreslagna personer, skulle enligt rikskommissionens förslag statens värderingsnämnd bestå av tre av Kungl. Maj:t utsedda

ledamöter samt därutöver av två ledamöter, den ena utsedd av industrikommissionen och den andra av folkhushållningskommissionen. Nämnden skulle kunna uppdelas på avdelningar samt vid behov äga höra sakkunniga.

Genom de föreslagna nya grunderna för sammansättningen av den centrala värderingsnämnden erhåller denna en fastare uppbyggnad än den nuvarande riksvärderingsnämnden, vilket är ägnat att medföra ett mera enhetligt bedömande av ersättningsfrågorna. Genom att de centrala organ, som enligt den uppgjorda planen för förvaltningssystemet under en kristid närmast skola handhava krisförvaltningen å industriens och folkhushållningens områden, skola utse två ledamöter i nämnden, ökas även möjligheterna för en önskvärd samverkan mellan nämnden och ifrågavarande krisorgan.

Det synes vidare lämpligt, att de lokala värderingsnämndernas befattning med prissättningen under en kristid icke avser ersättning i anledning av förfoganden enligt allmänna förfogandelagen. De lokala värderingsnämnderna togos för övrigt endast i mycket ringa mån i anspråk i fråga om ersättningar enligt kristidens förfogandelagar.

Rikskommissionens förslag innebar såsom förut nämnts, att förslaget till allmän förfogandelag icke skulle föreläggas riksdagen förrän en krissituation inträtt och att genom en särskild lag, som skulle utfärdas samtidigt med förfogandelagen, skulle bestämmas, att riksvärderingsnämndens åligganden skulle överflyttas å statens värderingsnämnd. Om såsom tidigare förordats den allmänna förfogandelagen redan nu antages, torde icke finnas något bärande skäl att giva den centrala nämnden nytt namn. I stället böra rekvisitionslagens bestämmelser om riksvärderingsnämndens sammansättning ändras till huvudsaklig överensstämmelse med vad kommissionen föreslagit beträffande statens värderingsnämnd och riksvärderingsnämnden bibehållas såsom centralt organ även sedan förfogandelagen trätt i tillämpning. Av de ledamöter i nämnden, som enligt förslaget skulle tillsättas av industrikommissionen och folkhushållningskommissionen, torde, innan sådana organ kommit till stånd, den ene böra utses av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen. Sedan kommissionerna tillsatts, synes Kungl. Maj:t böra i administrativ väg förordna, att dessa ledamöter skola utses av kommissionerna. I lagen torde dock endast böra stadgas, att ifrågavarande båda ledamöter skola utses den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen eller ock, om Konungen så bestämmer, av andra centrala myndigheter med sakkunskap inom industriens eller folkhushållningens område. Vad i rikskommissionens förslag och det remitterade förslaget stadgas om statens värderingsnämnd bör sålunda i stället ha avseende å riksvärderingsnämnden. Bestämmelserna i förslaget om statens värderingsnämnds sammansättning kunna utgå och den särskilda lagen om överflyttande till statens värderingsnämnd av de riksvärderingsnämnden åvilande skyldigheterna blir följaktligen icke erforderlig.

Jag övergår nu till en redogörelse för de särskilda bestämmelserna i förslagen.

Speciell motivering.

Förslaget till allmän förfogandelag.

Rubriken.

Den i 1918 års förfogandelag använda rubriken 'lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden' har syntts kunna förkortas till 'allmän förfogandelag'.

Inledande bestämmelse.

1 §.

I denna paragraf angivas förutsättningarna för att den föreslagna lagens huvudbestämmelser skola träda i tillämpning. I överensstämmelse med vad i den allmänna motiveringen uttalas har i 1 § stadgats, att ifrågavarande bestämmelser, 2—22 §§, skola äga tillämpning allenast när särskilt förordnande meddelats därom av Konungen antingen mellan riksdagarna ensam eller under riksdagen med dess samtycke. Övriga bestämmelser i förslaget, som avse ansvar m. m., beröras däremot ej av att förordnande om lagens tillämpning icke längre är gällande. Har förordnande om sådan tillämpning meddelats, skall sålunda ansvar kunna ådömas för brott mot lagen, som skett under tiden för förordnandet, även sedan detta upphört att gälla.

Om förfogande.

2—3 §§.

Dessa paragrafer motsvara i huvudsak 2—4 §§ av 1918 års förfogandelag och 2—3 §§ av militära förfogandelagen.

Enligt det remitterade förslaget till allmän förfogandelag utgjordes föremålen för förfogande av livsmedel, foder för kreatur, bränsle, beklädnadsvara eller annan för befolkningen viktig förnödenhet eller förnödenhet som är behövlig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna. Denna formulering ansluter sig i huvudsak till 1918 års förfogandelag.

I överensstämmelse med förslaget till maximiprislag har i 2 § första stycket såsom föremål för förfogande även upptagits förnödenheter, som äro av vikt för produktionen, varjämte den i det remitterade förslaget införda uppräknningen av vissa varutyper, såsom överflödiga, uteslutits.

4—6 §§.

Bestämmelserna i dessa paragrafer ha motsvarighet i 5 § av 1918 års förfogandelag samt, såvitt angår förfogande över fabrik eller annan dylik anläggning, i 4—5 §§ av militära förfogandelagen.

7 §.

Denna paragraf har motsvarighet i 5 § av 1918 års förfogandelag men saknar motsvarighet i militära förfogandelagen.

I det remitterade förslaget hade stadgandet följande lydelse:

Finnes erforderligt för beredande av bostad åt husvilla, att kronan förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnad pliktiga att, i den mån Konungen så förordnar, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, såframt den ej erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde samt bostadslägenhet eller annat utrymme.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har i sitt yttrande anfört:

Den använda formuleringen — som för övrigt även rent språkligt sett icke vore lycklig — syntes icke fullt klar beträffande omfattningen av ägarens eller innehavarens rätt att för eget bruk disponera byggnaden, och någon föreskrift lämnades icke angående sättet för denna frågas bedömning i det särskilda fallet. Länsstyrelsen ifrågasatte, huruvida icke till förekommande av tvistigheter ett förtydligande i dessa hänseenden kunde vara lämpligt. Särskilt synes ordet 'såframt' icke väl valt, då det lätteligen kunde ingiva ägare eller innehavare av byggnad den föreställningen, att kronans förfoganderätt uteslötes helt, så snart någon del av byggnaden för ägaren eller innehavaren vore behöflig till bostad etc.

Med beaktande av denna anmärkning har ordet 'såframt' utbytt mot uttrycket 'i den mån'.

8 §.

Denna paragraf har ej motsvarighet vare sig i 1918 års lag eller i militära förfogandelagen.

Rikskommissionen har härom anfört:

I motiven till 1918 års förfoganderättslag framhöll departementschefen vid 2 § 1 mom. att ordet 'vara' i den föreslagna lagtexten var avsett att användas i mycket vidsträckt bemärkelse, vilket hade framhållits redan vid föregående tillfällen, då ifrågavarande lagstiftning varit under behandling, och vilken även tillämpningen givit uttryck åt. T. ex. gas och elektrisk kraft vore sålunda enligt lagens mening att anse såsom en vara.

Kristidens förfoganderättslagar togos i mycket ringa utsträckning i användning för förfogande för kronans räkning över elektrisk kraft. Vid eventuellt i framtiden inträdande krig eller kristillstånd måste man emellertid med all sannolikhet räkna med att elektrisk kraft för olika ändamål måste tagas i anspråk i mycket stor omfattning. Med anledning härav har det syntts rikskommissionen angeläget att direkt i lagen utsäga, att elektrisk kraft må jämlikt lagen tagas i anspråk för kronans räkning.

Då behov av tillgång på elektrisk kraft under framför allt krigstider torde uppstå mycket plötsligt, t. ex. för eliminering av oförmodade strömavbrott å järnvägarnas eller de större städernas kraftledningar eller dylikt, måste det system, varigenom kraft från annat håll skall kunna dirigeras till den plats, där behov av kraft föreligger, fungera snabbt och utan onödig omgång. Det system för expropriation, som gäller beträffande de i 2 § omnämnda förnödenheterna, har för sådant ändamål icke syntts tillräckligt smidigt. Självva beslutet, att viss elektrisk anläggning skall vara skyldig att vid behov tillhandahålla elektrisk kraft eller eljest upplåta anläggningen, t. ex. för överföring av elektrisk kraft från annat håll genom anläggningens ledningar, måste självfallet meddelas av Konungen, men detta beslut torde allenast böra innehålla en generell bestämmelse, att innehavaren av anlägg-

ningen är skyldig att vid behov tåla ett sådant förfogande. Därefter bör det tillkomma den myndighet, som det åligger att sköta regleringen av kraftdistributionen i landet, att för varje särskilt fall giva de order, som må finnas erforderliga för anläggningens tagande i anspråk. En sådan order eller anfordran bör kunna ske på snabbaste sätt, såsom per telegraf eller telefon med därefter följande skriftlig bekräftelse.

Såsom rikskommissionen framhållit avsågs enligt 1918 års förfogandelag att inbegripa elektrisk kraft under vara, som enligt lagen kunde tagas i anspråk. I följd härav innebär den i rikskommissionens förslag stadgade rätten att förfoga över elektrisk kraft icke i sak någon nyhet i förhållande till 1918 års lag. Så är däremot fallet med den föreslagna proceduren för ianspråktagandet.

I denna del överensstämmer nu förevarande förslag med rikskommissionens förslag och det remitterade förslaget. Dock har, i likhet med vad i 2 § stadgats, föreskrivits, att förfogandet kan avse även produktionens behov av elektrisk kraft.

9—10 §§.

Dessa paragrafer motsvara i huvudsak bestämmelserna i 6—7 §§ av 1918 års förfogandelag och ha även motsvarighet i 2 § andra stycket samt 6 och 7 §§ av militära förfogandelagen.

11 §.

Bestämmelserna i denna paragraf ha motsvarighet i 2 § 3 mom. och 8 § av 1918 års förfogandelag samt 8 § av militära förfogandelagen.

I det remitterade förslaget stadgades, att förnödenhet, som enligt 2 § skulle avstås till kronan, skulle av ägaren eller innehavaren avlämnas inom tid och å ort inom länet, som bestämdes av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat.

Statens jordbruksnämnd har härom i sitt yttrande anfört:

Föreskriften om att avlämnandet skulle ske å ort inom länet torde ha tillkommit bland annat i syfte att icke belasta avlämnaren med allt för dryga fraktkostnader. I många fall skulle emellertid ett upprätthållande av denna bestämmelse icke endast onödigtvis förrycka de normala avsättningsvägarna utan även, särskilt i gränstrakterna mellan olika län, föranleda ökade omkostnader. Orden 'inom länet' syntes sålunda lämpligen böra utgå. Någon anledning att befara, att en dylik jämkning av bestämmelserna skulle komma att föranleda missbruk, torde ej föreligga.

Vad i nämnda yttrande erinrats emot begränsningen av skyldighet att avlämna förnödenhet till ort inom länet synes förtjäna beaktande. Emellertid torde avlämnaren ej skäligen kunna åläggas att leverera förnödenheterna var som helst i riket. Han skulle därigenom kunna nödgas att förskjuta högst betydande fraktkostnader. Den i yttrandet framhållna synpunkten synes tillräckligt tillgodoses, om leveransskyldigheten begränsas till den ort inom länet eller angränsande län, som bestämmes av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat.

12 §.

Denna paragraf motsvarar 10 § av 1918 års förfogandelag och 10 § av militära förfogandelagen.

13 §.

Paragrafen har motsvarighet i 13 § av 1918 års förfogandelag men saknar motsvarighet i militära förfogandelagen. Bestämmelse om skyldighet för kronan att i fall som avses i paragrafen svara för ersättningen har upptagits i 20 §.

Om de grunder, efter vilka ersättning skall utgå, m. m.

14—15 §§.

Dessa paragrafer innehålla bestämmelser om grunderna för ersättningsbestämmande samt om taxors upprättande.

Enligt 1918 års förfogandelag skulle anspråk på ersättning, som föranleddes av förfogandelagen, prövas enligt de grunder om vilka förmäldes i rekvisitionslagen. Angående sätt och tid för ersättningsbestämmande och erläggande skulle gälla vad i sistnämnda lag stadgades om likvid för fulljord rekvisition. Även den militära förfogandelagen hänvisar beträffande grunderna för ersättningsbestämmande till rekvisitionslagen.

I rikskommissionens förslag liksom i det remitterade förslaget till allmän förfogandelag ha däremot ersättningsregler upptagits. Bestämmelserna ha motsvarighet i 7 och 8 §§ av rekvisitionslagen.

Angående de i nu förevarande förslag upptagna ersättningsreglernas principiella innebörd hänvisas till vad i den allmänna motiveringen anförts. I det remitterade förslaget stadgades, att i taxorna skulle upptagas pris med belopp, som bestämdes med hänsyn tagen till de vid tiden för taxornas upprättande gällande pris. Med de grunder för ersättningsbestämmande som stadgats i nu förevarande förslag torde i stället hänsyn böra tagas till de vid nämnda tid föreliggande omständigheter.

Statens jordbruksnämnd har anmärkt, att det för vissa jordbruksprodukter kunde befinnas lämpligt att skilda taxepriiser fastställdes för olika tidpunkter. Särskilt gällde detta beträffande spannmål, för vilken vara priserna lämpligen borde successivt stiga under konsumtionsåret.

Den sålunda berörda synpunkten lär komma att beaktas vid taxesättningsarna eller värderingarna. Att härom införa någon bestämmelse i lagen torde emellertid icke vara erforderligt.

I 14 § andra stycket i förevarande förslag har upptagits en bestämmelse av innehåll, att i fråga om egendom, som enligt 4 § upplåtes till kronans begagnande, ersättning skall lämnas för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta. Upplåtelse till kronan av mark för avverkning av därå växande skog faller uppenbarligen under 4 § i förslaget.

Då mark upplåtits till kronan för avverkning av skog, torde ersättningsplikten i regel komma att omfatta skyldighet att utgiva gottgörelse för träd

eller annat, som avståtts till kronan, vilket torde motsvara den för upplåtaren förlorade avkastningen. Frågan, om träden avståtts till kronan redan genom eventuell utstämpling eller först vid avverkningen, synes ej kunna generellt avgöras utan bör bedömas med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Upplåtelse av mark för skogsavverkning bör ske med beaktande i görligaste mån av ägarens eller innehavarens intressen och följaktligen icke erhålla större omfattning än som med hänsyn till det allmännas behov kan vara nödvändigt. Det är givetvis i hög grad önskvärt, att kronan snarast möjligt preciserar sina anspråk med avseende å skogsavverkningen.

Vad sålunda anförts om upplåtelse av mark för avverkning av skog torde äga tillämpning även å åtskilliga andra markupplåtelse, då avkastning eller liknande avses att tagas i anspråk med äganderätt.

16 §.

Rikskommissionens förslag liksom det remitterade förslaget upptog utförliga föreskrifter om vilka tidpunkter, som skulle tagas i betraktande vid ersättningarnas bestämmande. Avgörande skulle därvid vara de priser som gällde, då förordnande om avstående av förnödenheten meddelades, då förnödenheten framvanns eller infördes, då beredningen därav ägde rum o. s. v. Likartade stadganden återfinnas i 11 § 2 mom. av 1918 års förfogandelag och 11 § andra stycket av militära förfogandelagen.

Med de grunder för ersättningens bestämmande, som stadgats i nu förevarande förslag, torde emellertid hänsyn böra tagas till alla vid ifrågakommande tider föreliggande omständigheter samt till därvid gällande taxor.

I 1918 års förfogandelag liksom i militära förfogandelagen stadgades, att ersättning för förnödenhet, vars avstående föregåtts av beslag, skulle bestämmas efter det pris, som gällde, då förordnande om beslaget gavs.

I rikskommissionens förslag och det remitterade förslaget har emellertid stadgats, att om förnödenhet avståtts i fall som avses i 2 § första stycket av nu förevarande förslag ersättning skulle utgå med hänsyn till gällande pris vid tidpunkten för förordnandets meddelande.

Det torde visserligen ofta sakna större praktisk betydelse om ersättning för i anspråk tagna förnödenheter utgår efter omständigheterna vid tiden för beslags verkställande eller vid den tid då föreskrift sedermera meddelas om förnödenhetens avstående. Det bör nämligen tillses att beslagstiden i möjligaste mån inskränkes. Emellertid torde i regel ägarens eller innehavarens intressen bättre tillgodoses, om ersättningen beräknas efter tiden för meddelande av föreskrift om förnödenhetens avstående än efter tiden för beslaget. I allmänhet torde man nämligen under en kristid kunna räkna med att en fortgående prisstegring ej kan undvikas och att prisnivån alltså är högre vid den förstnämnda tidpunkten. Det synes även ur principiella synpunkter vara riktigast att i förevarande avseende välja den tidpunkt då föreskriften meddelats om förnödenhetens avstående. Med hänsyn härtill ansluter jag mig i denna del till det remitterade förslaget.

Enligt det remitterade förslaget skall, då egendom med stöd av 4, 7 eller

8 § upplåtits till kronan, ersättningen bestämmas med hänsyn till gällande pris under den tid upplåtelsen ägt rum. Enligt nu förevarande förslag bör, såsom nyss sagts, hänsyn tagas till föreliggande omständigheter och gällande taxor för samma tid. I anslutning till 14 § har förut framhållits, att då mark enligt 4 § upplåtits för avverkning av skog, ersättningsplikten i regel kommer att omfatta värdet av träd eller annat, som till följd av upplåtelsen avstås till kronan. I ett dylikt fall synes ersättningen böra beräknas med hänsyn till förhållandena vid den tidpunkt, då kronan förfogat över träden, vilket även ur praktiska synpunkter torde vara den mest tillfredsställande lösningen.

17 §.

Enligt det remitterade förslaget skulle skälig ersättning utgå till ägare eller innehavare för det han enligt 11 § upplagt, förvarat eller vårdat gods, som skulle avstås till kronan eller tagits i beslag, ävensom för forsling av förnödenheten till orten för avlämnandet. Denna paragraf har motsvarighet i 2 § 3 mom. och 8 § av 1918 års förfogandelag samt 8 § av militära förfogandelagen.

Statens jordbruksnämnd har i sitt yttrande anfört:

Enligt denna paragraf vore innehavare av förnödenhet, som enligt 11 § upplagt, förvarat eller vårdat den eller ock, då förnödenheten skulle avlämnas å annan ort än den, där förnödenheten finnes, forslat den till orten för avlämnandet, berättigad att härför åtnjuta skälig ersättning av kronan. Beträffande jordbruksalster borde emellertid producenter eller andra innehavare av desamma som regel icke åtnjuta ersättning i förevarande avseenden i andra fall, än då desamma på grund av statliga ingripanden belastats med merkostnader utöver dem, som under normala förhållanden vore för var och en förenad med vård och lagring samt transporter av motsvarande vara. Detta innebure, att man vid bedömande av ersättningens skälighet borde taga i betraktande, huru de normala avsättningsförhållandena gestaltade sig i varje särskilt fall och i vad mån i det för varan fastställda ersättningspriset inginge gottgörelse för kostnader av nu ifrågavarande slag, exempelvis för mjölkens forsling till mejeri.

Enligt militära förfogandelagen liksom enligt 1918 års förfogandelag skall ägare eller innehavare av förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, erhålla ersättning för nödig kostnad för det han upplagt, förvarat eller vårdat förnödenheten. Skall förnödenheten avlämnas å annan ort än den där förnödenheten finnes, må ägare eller innehavare åtnjuta ersättning för förnödenhetens forsling till orten för avlämnandet.

Såsom i berörda yttrande framhållits bör särskild ersättning som regel ej utgå till producenter eller andra innehavare av förnödenheter i förevarande hänseende, om de icke på grund av statliga ingripanden belastats med merkostnader utöver dem som under normala förhållanden äro för var och en förenade med vård och lagring samt transporter av varan. Detta torde emellertid utan särskilt lagstadgande komma att iakttagas vid taxesättnings- eller värderingarna. Lagrummets innebörd torde dock bättre komma till uttryck, om bestämmelsen avfattas så att ersättning må utgå efter vad som finnes skäligt.

18 §.

Paragrafens första och tredje stycken motsvara 9 § av 1918 års förfogandelag och 9 § av militära förfogandelagen. Andra och fjärde styckena ha motsvarighet i 5 § av 1918 års lag, 4 § av militära förfogandelagen samt 9 § rekvisitionslagen.

I det remitterade förslaget stadgades, att om egendom, varöver kronan förfogat med nyttjanderätt, utan ägarens eller innehavarens förvällande lidit skada eller betydligare försämring, skälig ersättning därför skulle lämnas.

Emellertid torde fall förekomma, då ersättning bör kunna utgå, även om någon ringare grad av vållande ligger ägare till last. Bestämmelsen synes därför i stället böra formuleras så, att om sådan egendom lidit skada eller avsevärd försämring, skälig ersättning därför skall lämnas.

19—20 §§.

19 § och 20 § första stycket ha i huvudsak sin motsvarighet i rekvisitionslagen 13—15 §§. Rörande andra stycket i 20 § hänvisas till vad som förut anförts under 13 §.

21 §.

Denna paragraf har motsvarighet i 12 § av 1918 års förfogandelag och 12 § av militära förfogandelagen.

Om uppgiftsplikt.

22 §.

Paragrafen överensstämmer i huvudsak med 14 § av 1918 års förfogandelag och har motsvarighet i 13 § av militära förfogandelagen. Förbud att yppa vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, varom i förevarande paragraf förmäles, har stadgats i 24 § av förslaget.

Om straff och åtal.

23—25 §§.

Dessa paragrafer innehålla bestämmelser om straff och andra påföljder för brott mot lagen. De ha motsvarighet i 15—16 §§ av 1918 års förfogandelag samt 14—15 §§ av militära förfogandelagen.

I rikskommissionens förslag stadgades, att den som med vetskap om förordnande om förfogande eller beslag olovligen förfogade över, undanstucke, skadade eller förstörde förnödenhet eller annat, som förordnandet avsåge, eller underlåte att fullgöra skyldighet att taga hand om sådan förnödenhet eller eljest åsidosatte vad på honom ankomme till fullgörande av förordnandet eller av föreskrifter, som meddelats med stöd av lagen, skulle straffas med dagsböter eller fängelse eller om omständigheterna vore synnerligen försvårande med straffarbete i högst två år. Samma straff skulle följa, om nå-

gon vägrade lämna upplysning eller lämnade oriktig upplysning i fall, då upplysningsplikt ålåg honom enligt lagen eller enligt bestämmelser som utfärdats med stöd av densamma, eller sökte vilseleda myndighet i samband med undersökning eller granskning som avsåges i lagen.

I det remitterade förslaget har därjämte föreskrivits, att egendom som genom det brottsliga förfarandet undanhållits kronan skulle vara förverkad. Om gärningsmannen skadat, förstört eller avyttrat egendomen, skulle han vara skyldig utgiva dess värde.

Enligt 1918 års förfogandelag var straffet för motsvarande brott böter från och med etthundra till och med tiotusen kronor eller fängelse. Vore omständigheterna synnerligen förmildrande, finge böterna nedsättas till tio kronor. Om omständigheterna vore synnerligen försvårande, finge dömas till straffarbete i två år. Några bestämmelser om förverkande innehöll däremot lagen icke. Emellertid stadgades därjämte i allmänhet i de särskilda med stöd av förfogandelagen utfärdade tillämpningsförfordningarna bl. a. att för uraktlåtenhet att fullgöra i dessa ålagd uppgiftsskyldighet eller för brott mot däri stadgade förbud att sälja varorna till andra än folkhushållnings- eller industrikommissionerna kunde dömas till böter motsvarande fyra gånger värdet av varorna, dock minst femtio kronor och högst tiotusen kronor.

Det kan betvivlas om dagsböter såsom normalstraff är en tillräckligt avskräckande påföljd för brott av ifrågavarande slag, där motivet i de flesta fall torde vara att söka i vinningslystnad. Av erfarenheterna från kristiden torde framgå, att den ekonomiska vinsten av dessa lagöverträdelser ofta kan vara mycket stor. Med hänsyn härtill synes lämpligt att i lagen upptaga bestämmelser om förverkande. Emellertid torde ifrågavarande påföljd ej böra obligatoriskt tillämpas vid överträdelser av lagen.

I de åren 1917—1923 gällande prisockerlagarna — vari bl. a. stadgades straff för den som beträffande livsmedel etc. antingen vid avyttring tog eller betingade sig oskäligt pris eller för avyttring utbjöd varan för dylikt pris eller ock från avyttring undanhöll vara, som han därför tillverkat, framvunnit eller annorledes förvärvat, under sådana omständigheter att uppenbar fara för oskäligen prisstegring förelegat, eller under angivna omständigheter för föryttring köpte eller eljest såsom mellanhand förvärvade vara — var straffet första gången böter från och med tjugufem till och med tiotusen kronor eller fängelse i högst ett år. Därjämte stadgades emellertid, att domstolen, efter ty skäligt finnes, kunde förplikta gärningsmannen att utgiva, helt eller delvis, värdet av taget eller betingat vederlag, värdet av vara som undanhållits från avyttring eller värdet av vara som gärningsmannen förvärvat för avyttring.

Efter mönster av denna bestämmelse torde stadgandet böra innehålla, att om någon fälles till straff enligt 23 § domstolen må, efter ty skäligt finnes, förklara egendom som undanhållits förverkad eller, om han ej kan tillhandahålla egendomen, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

I 24 § har stadgats förbud att yppa vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, varom i 22 § förmåles, samt straff för överträdelse härav. Denna bestämmelse blir tillämplig även om sådant brott sker efter det förordnande om tillämpning av 2—22 §§ upphört.

26 §.

Paragrafen motsvarar 17 § av 1918 års förfogandelag och 16 § av militära förfogandelagen.

Särskilda bestämmelser.

27 §.

Bestämmelsen ansluter sig i huvudsak till övergångsbestämmelserna i 1918 års förfogandelag och bestämmelserna i 17 § av militära förfogandelagen.

28 §.

Denna paragraf överensstämmer i sak med 19 § av 1918 års förfogandelag och 18 § av militära förfogandelagen.

29 §.

Paragrafen ansluter sig till 18 § av 1918 års förfogandelag och 19 § av militära förfogandelagen.

Motsvarande paragraf i det remitterade förslaget innehöll, att genom lagen ej gjordes inskränkning i den rätt att tvångsvis taga i anspråk förnödenheter och tjänstbarheter, som enligt gällande författningar tillkomme militär myndighet.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län har i sitt yttrande uttalat, att det syntes påtagligt, att den förfoganderätt, som vid luftskyddstillstånd enligt lagen om förfoganderätt för luftskyddets behov kunde komma i tillämpning, borde äga företräde framför den, som en allmän förfogandelag avsåg att trygga. Ett uttalande av denna grundsats borde göras i den allmänna förfogandelagen.

I paragrafen har, i anslutning till vad som i yttrandet anmärkts, gjorts ett tillägg av innebörd, att genom lagen ej göres inskränkning i den rätt att tvångsvis taga i anspråk förnödenheter eller tjänstbarheter som tillkommer civil myndighet för luftskyddets behov eller polismyndighet för ordningsmaktens behov.

Bestämmelsen om lagens ikraftträdande m. m.

Såsom förut nämnts gällde världskrigets förfogandelagar endast för ett år i sänder. Den militära förfogandelagen är däremot icke tidsbegränsad.

I anslutning till vad som föreslagits i rikskommissionens förslag och det remitterade förslaget torde böra stadgas, att lagen skall gälla till och med

den 31 mars 1940. Samma giltighetstid har föreslagits för maximiprislagen. I anslutning till stadgandet om lagens temporära giltighet hava vissa övergångsbestämmelser upptagits.

Såsom i den allmänna motiveringen anförts bör den militära förfogandelagen i och med den allmänna förfogandelagens tillkomst upphävas. Uppenbart är emellertid, att om den allmänna förfogandelagen ej förlänges, den bör ersättas med en ny militär förfogandelag.

Övriga lagförslag.

Såsom förut nämnts ha inom justitiedepartementet jämväl uppgjorts förslag till vissa av allmänna förfogandelagen föranledda ändringar i rekvisitionslagen, förfogandelagen för luftskyddets behov samt häst- och fordonsanskaffningslagen. I förfogandelagen för luftskyddets behov ha i samband därmed även vidtagits en del andra ändringar.

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 7—11 §§ lagen den 31 mars 1938 angående skyldighet, för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag).

På grund av de föreslagna ersättningsreglerna i allmänna förfogandelagen torde motsvarande ändringar böra vidtagas i 7—10 §§ av rekvisitionslagen. Uttrycket 'full ersättning' i 7 § första punkten har sålunda utbyts mot 'ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden'. Vidare ha en del andra jämkningar vidtagits i syfte att vinna överensstämmelse med de föreslagna ersättningsreglerna i allmänna förfogandelagen 14—18 §§.

Såsom förut anförts har jag anslutit mig till rikskommissionens förslag om ändrad sammansättning av den centrala värderingsnämnden men ansett, att för detta ändamål erforderlig ändring bör vidtagas i rekvisitionslagen. I överensstämmelse härmed har i 11 § föreskrivits, att riksvärderingsnämnden skall bestå, förutom av tre av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter, av två ledamöter utsedda den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen eller ock, om Konungen så bestämmer, av andra centrala myndigheter med sakkunskap inom industriens eller folkhushållningens område. Tillika ha i paragrafen upptagits de av rikskommissionen föreslagna bestämmelserna om nämndens uppdelning på avdelningar. Bestämmelse om nämndens rätt att höra sakkunniga finnes i 25 § rekvisitionsförordningen den 10 juni 1938.

I anslutning till vad nu gäller torde böra stadgas, att ledamöter och ställföreträdare i riksvärderingsnämnden skola utses tillsvidare för viss tid, dock högst fyra år.

Förslaget till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov.

På grund av de föreslagna ersättningsreglerna i allmänna förfogandelagen torde jämväl i 5 § förfogandelagen för luftskyddets behov böra vidtagas ändringar i ersättningsreglerna. I stället för nuvarande bestämmelse om att 'full ersättning' skall utgå för egendom, som övertages med äganderätt, samt för avkastning eller nytta, då egendom tages i anspråk med nyttjanderätt, torde böra stadgas, att ersättning skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden. I 5 § 1 mom. böra vidare vissa jämkningar göras i syfte att vinna överensstämmelse med de föreslagna ersättningsreglerna i 18 § allmänna förfogandelagen.

En annan ändring, som bör vidtagas i förfogandelagen för luftskyddets behov i anslutning till allmänna förfogandelagen, avser införande av regler om förverkande. I 16 § av lagen stadgas dagsböter eller fängelse eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, straffarbete i högst två år för den som åsidosatt föreskrift eller föreläggande, som meddelats med stöd av lagen eller enligt densamma utfärdade bestämmelser, eller som mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift om sitt innehav av egendom, som kan behöva tagas i anspråk för luftskyddsändamål. Delvis kan ju det brottsliga förfarandet här vara av samma natur som brott mot allmänna förfogandelagen och påföljderna för brotten böra i sådana fall vara lika. På grund härav föreslås, att i 16 § införes en bestämmelse att, där egendom genom det brottsliga förfarandet undanhållits, domstolen må, efter ty skäligt finnes, förklara egendomen förverkad, eller, om gärningsmannen ej kan tillhandahålla egendomen, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

Nuvarande andra stycket i 16 §, som handlar om fortsatt brott, läser med hänsyn till den nya lagstiftningen om sammanträffande av brott kunna utgå. I 18 § erfordras vidare en bestämmelse om huru skall förfaras med förverkad egendom eller i stället för denna utgiven ersättning. Bestämmelsen om förvandling av böter kan däremot i följd av den nya lagstiftningen om verkställighet av bötesstraff utgå.

Chefen för socialdepartementet torde denna dag anmäla förslag till vissa ändringar i luftskyddslagen innebärande bland annat att till denna lag skola överföras de bestämmelser som nu äro upptagna i 20 § av luftskyddsförfogandelagen. I anledning därav torde böra förordnas, att sistnämnda paragraf skall upphöra att gälla.

I 5 § 2 mom. luftskyddsförfogandelagen stadgas, att ersättning icke utgår till kommun för materiel, som inom luftskyddsområde, vartill kommunen hör, tages i anspråk bland annat för sjukvårdstjänst, eller för mistad avkastning eller nytta av kommunen tillhörig egendom, som tages i anspråk med nyttjanderätt. I det förslag till lag om sjukhusvård vid krig eller krigsfara, som denna dag kommer att anmälas av chefen för socialdeparte-

mentet, har stadgats, att kostnader för i fredstid befintliga civila sjukhus skola bestridas i den ordning, som i fredstid gäller beträffande sjukhusen, dock att kostnaderna för vård av krigsskadade och övriga extra kostnader, som föranledas av bestämmelserna i denna lag, skola helt gäldas av statsmedel. Med hänsyn härtill torde erfordras ett tillägg till 5 § 2 mom. luftskydds-förfogandelagen, att beträffande ersättning för sjukhusvård vid krig eller krigsfara gäller vad särskilt är stadgat.

Förslaget till lag om ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag).

Häst- och fordonsanskaffningslagen ansluter sig nära till rekvisitionslagen. I 15 § av lagen stadgas, att hästar och fordon, som varda inmönstrade och förty skola avstås för krigsmaktens behov, ävensom vid mönstringsförrättning avlämnade tillbehör och förnödenheter skola inlösas av staten mot ett pris, vilket av vederbörande mönstringsnämnd fastställes till belopp, svarande mot fulla värdet. Uttrycket 'mot ett pris — — — svarande mot fulla värdet' torde böra ersättas med en bestämmelse att ersättning skall utgå med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

I enlighet med vad i det föregående anförts ha upprättats förslag till *allmän förfogandelag, lag om ändrad lydelse av 7—11 §§ lagen den 31 mars 1938 (nr 87) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag), lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov samt lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag)*. De sålunda uppgjorda lagförslagen torde såsom bilaga få fogas till detta protokoll.»

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över förslagen till allmän förfogandelag samt till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov måtte för det i § 87 regeringsformen avsedda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

Tage Evers.

F ö r s l a g
till
Allmän förfogandelag.

Härigenom förordnas som följer:

Inledande bestämmelse.

1 §.

Vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden äger Konungen, när riksdagen ej är samlad, förordna, att vad i 2—22 §§ stadgas skall äga tillämpning; dock må förordnande, som nu sagts, ej meddelas med mindre Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skall sammanträda inom trettio dagar. Varder ej meddelat förordnande av nästföljande riksdag inom trettio dagar från riksdagens början gillat, skall detsamma efter utgången av nämnda tid upphöra att lända till efterrättelse.

Prövas under tid, då riksdagen är samlad, förhållanden vara för handen, som i första stycket sägs, äger Konungen med riksdagens samtycke meddela förordnande, som där avses.

Om förfogande.

2 §.

Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose behovet av förnödenhet, som är av vikt för befolkningen eller produktionen, eller för att bereda tillgång till förnödenhet, som är behöfelig för krigsbruk eller annat ändamål av betydelse för det allmänna, att sådan förnödenhet ställes till kronans förfogande, vare ägare eller innehavare därav pliktig att, om Konungen så föreskriver, avstå densamma till kronan, i den mån den icke må av ägaren eller innehavaren behållas enligt vad nedan i 10 § stadgas. Vad nu är stadgat skall ock gälla i fråga om förnödenhet, som kan användas för att frambringa, tillverka, bereda, iståndsätta, tillhandahålla eller transportera förut nämnd förnödenhet.

Är förnödenhet, som enligt föreskrift skall avstås till kronan, ej i så berett skick, som erfordras för dess användande till det avsedda ändamålet, vare ägaren eller innehavaren, om Konungen så bestämmer, pliktig att innan förnödenheten avstås eller därefter låta den undergå nödig beredning, i den mån denna enligt gängse förfarande med förnödenheten och ortens sed

skulle hava verkställt av ägaren eller innehavaren, om förnödenheten ej tagits i anspråk av kronan.

Föreskrift enligt denna paragraf må avse jämväl förnödenhet, som efter föreskriftens meddelande tillverkas eller eljest framvinnes eller ock införes till riket eller inom riket införes till visst område.

3 §.

För behov, som anges i 2 §, äger Konungen föreskriva, att beslag skall läggas å där avsedd förnödenhet. Sådan föreskrift må meddelas jämväl beträffande förnödenhet, som avses i 2 § sista stycket. Då beslag lagts å förnödenhet, må ägare eller innehavare av förnödenheten icke förfoga däröver i vidare mån än i 10 § stadgas.

Har ej inom trettio dagar från det beslag blev gällande ägaren eller innehavaren förpliktats avstå förnödenheten till kronan, och ingiver han till länsstyrelsen en till Konungen ställd ansökning om beslagets hävande, skall beslaget upphöra att gälla, där ej sådant förpliktande sker inom lika tid från utgången av nämnda trettio dagar eller från det ansökningen därefter ingavs.

4 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att kronan förfogar över fastighet, byggnad eller annan anläggning eller över järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel utan att egendomen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av egendomen pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ej mindre till kronan upplåta egendomen eller del därav jämte tillhörande inredning eller utrustning än även tåla eller vidtaga erforderlig ändring eller förflyttning av inredningen eller utrustningen. Vad nu är stadgat gälle ock om byggnad, som erfordras till bostad åt driftspersonal, samt om mark eller byggnad för upplag.

Ägare eller innehavare av fastighet eller byggnad, som enligt föregående stycke upplåtes, är dock berättigad att få sig anvisat nödigt bostadsutrymme å fastigheten eller i byggnaden, såframt han ej annorstädes förfogar över bostad.

5 §.

Där det för att tillgodose behov, som avses i 2 §, finnes erforderligt, att från fastighet tillhandahålles förnödenhet, som där frambringas eller finnes tillgänglig, att vid fabrik eller annan anläggning tillverkas, beredes eller iståndsättes viss förnödenhet eller ock att med järnväg, fartyg, motorfordon eller annat transportmedel verkställles forsling av viss förnödenhet eller av arbetare eller driftspersonal, allt utan att kronan i övrigt förfogar över egendomen, vare ägare eller innehavare av sådan egendom pliktig att, i den mån Konungen så föreskriver, ombesörja, att förnödenheten frambringas, tillverkas, beredes, iståndsättes eller tillhandahålles eller forsling som nyss sagts verkställles, så ock vidtaga därför erforderliga åtgärder.

Ägaren eller innehavaren må ej i vidare mån än i 10 § stadgas förfoga

över förnödenhet, som enligt vad nu sagts skall tillhandahållas från fastigheten eller tillverkas vid anläggningen.

6 §.

Tages växande skog i anspråk genom förfogande, som avses i 4 eller 5 §, bör ej utan tvingande skäl avverkning bedrivas av kronan eller åläggas ägaren eller innehavaren i större omfattning än med god skogshushållning är förenligt.

7 §.

Finnes erforderligt, för att bereda bostad åt husvilla, att kronan förfogar över byggnad, vare ägare eller innehavare av byggnaden pliktig att, efter vad Konungen föreskriver, upplåta byggnaden eller del därav till kronan, i den mån ej byggnaden erfordras till bostad eller för rörelse eller annan verksamhet eller eljest genom upplåtelsen skulle vållas avsevärd skada eller olägenhet. Vad sålunda stadgas om byggnad skall äga motsvarande tillämpning beträffande markområde eller annat utrymme.

8 §.

Finnes erforderligt, för att inom riket eller inom visst område av riket tillgodose befolkningens eller produktionens behov av elektrisk kraft för belysning, drivkraft eller annat dylikt ändamål eller för att bereda tillgång till elektrisk kraft för något ändamål av betydelse för det allmänna, att från starkströmsanläggning tillhandahållas elektrisk kraft för kronans räkning eller att kronan eljest förfogar över anläggningen eller del därav utan att anläggningen avstås till kronan, vare ägare eller innehavare av anläggningen, om Konungen så föreskriver, pliktig att på anfordran av den Konungen därtill bemyndigat tillhandahålla elektrisk kraft från anläggningen för kronans räkning samt vidtaga härför erforderliga åtgärder eller upplåta anläggningen eller del därav till kronan under den tid och i den omfattning, som för varje särskilt fall bestämmes av den, som gjort anfordran.

9 §.

Föreskrift enligt 2, 3, 4, 5, 7 eller 8 § må avse alla eller blott vissa ägare eller innehavare av egendom av angivet slag. Föreskriften vare gällande mot ägare eller innehavare, när han fått del därav; dock skall föreskrift, som avser förnödenhet, vilken framvinnes eller införes efter föreskriftens delgivning, gälla från det förnödenheten framvunnits eller införts.

10 §.

Har föreskrift meddelats enligt 2 § första eller tredje stycket, 3 § första stycket eller 5 §, må ägare eller innehavare av förnödenhet behålla eller använda så mycket därav, som ej uppenbarligen överstiger oundgängligt behov för honom och den, som av honom njuter kost eller stat. Där i särskilt fall synnerliga skäl därtill äro, äger dock Konungen eller den Konungen där-

till bemyndigat förbjuda ägare eller innehavare att i någon mån förfoga över förnödenhet, som ägaren eller innehavaren förvärvat i uppenbart syfte att åter avyttra densamma.

I de fall, där föregående stycke första punkten vinner tillämpning, äger Konungen eller den Konungen därtill bemyndigat bestämma, huru mycket av förnödenheten, som ägare eller innehavare må behålla eller använda. Beslut, varigenom meddelas sådan bestämmelse, må icke innefatta prövning av lagligheten av åtgärd, som ägaren eller innehavaren dessförinnan vidtagit.

Har beslut, som avses i denna paragraf, meddelats av annan än Konungen, må ägaren eller innehavaren sist å tjugonde dagen från det han erhöll del av beslutet anföra besvär hos Konungen; dock skall beslutet lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär, om ej Konungen annorlunda förordnar.

11 §.

Ägare eller innehavare av förnödenhet, som skall avstås till kronan eller tagits i beslag, vare pliktig upplägga, förvara och vårda den.

Förnödenhet, som jämlikt 2 § skall avstås till kronan, skall av ägaren eller innehavaren avlämnas inom tid och å ort inom länet eller angränsande län, som bestämmes av Konungen eller av den Konungen därtill bemyndigat.

12 §.

Då förnödenhet i fall, som avses i 2 eller 5 §, avlämnats eller eljest tagits i besittning för kronans räkning, vare kronan ägare av förnödenheten.

13 §.

Meddelas föreskrift, varom stadgas i 2, 4, 5, 7 eller 8 §, äger Konungen tillika förordna, att egendom eller annat skall avstås eller eljest ställas till förfogande eller forsling verkställas icke åt kronan utan åt annan, som därvid bestämmes.

Då sådant förordnande meddelats, skall vad i denna lag stadgas om kronan i tillämpliga delar gälla beträffande den, som sålunda sättes i kronans ställe.

Om de grunder, efter vilka ersättning skall utgå, m. m.

14 §.

För förnödenhet eller annat, som jämlikt 2 § avstås till kronan eller enligt 5 § ställes till kronans förfogande, för forsling, som enligt sistnämnda paragraf verkställas för kronans räkning, samt för elektrisk kraft, som enligt 8 § tillhandahålles för kronans räkning, utgår ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller

återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

I fråga om egendom, som enligt 4, 7 eller 8 § upplåtes till kronans begagnande, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

15 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning enligt 14 § bör utgå, skola taxor å nämnda pris upprättas. I taxorna upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 14 § angivna grunderna för ersättningens fastställande och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tiden för taxornas upprättande. Taxa skall gälla för riket eller för visst område av riket.

Finnes i taxa upptaget pris för förnödenhet eller annat, som avses i 14 §, skall ersättningen därför utgå i enlighet med taxan; dock må, därest taxans tillämpning skulle på grund av särskilda omständigheter innefatta synnerlig obillighet, ersättningen i den ordning, som i 19 § tredje stycket sägs, bestämmas till högre belopp.

Taxor, varom i denna paragraf förmäles, upprättas av riksvärderingsnämnden. Över nämndens beslut i sådan fråga må klagan ej föras.

16 §.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid följande tider, nämligen

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 2 § första stycket, då föreskriften meddelades,

om förnödenheten på grund av föreskrift enligt 2 § andra stycket undergått beredning, då beredningen fullbordades,

om förnödenheten avståtts på grund av föreskrift enligt 2 § tredje stycket, då framvinnandet eller införandet skedde,

om egendom enligt 4, 7 eller 8 § upplåtits till kronan, den tid för vilken upplåtelsen äger rum, samt

om förnödenhet eller annat enligt 5 § ställts till kronans förfogande, forsling enligt samma paragraf verkstälts för kronans räkning eller elektrisk kraft enligt 8 § tillhandahållits för kronans räkning, då egendomen ställdes till förfogande, forslingen verkställdes eller kraften tillhandahölls.

17 §.

Har ägare eller innehavare av förnödenhet enligt 11 § upplagt, förvarat eller vårdat förnödenheten, må han därför åtnjuta ersättning efter vad som finnes skäligt. Skall förnödenheten avlämnas å annan ort än den där förnödenheten finnes, må ägaren eller innehavaren för förnödenhetens forsling till orten för avlämnandet åtnjuta ersättning efter vad som finnes skäligt; i fråga om sådan ersättning skall i tillämpliga delar gälla vad i 14—16 §§ är stadgat.

18 §.

Skall förnödenhet jämlikt 2 § avstås till kronan eller jämlikt 5 § ställas till kronans förfogande, och möter ej genom ägarens eller innehavarens förvälande hinder att förnödenheten tages i besittning för kronans räkning, stånde kronan faran för att förnödenheten av våda förstöres, försämras eller minskas.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom som upplåtits med nyttjanderätt, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas.

Häves beslag eller upphör det eljest att gälla utan att förnödenheten avstås till kronan, och har förnödenheten lidit skada till följd av beslaget, gälde kronan skälig ersättning för skadan.

Har egendom, varöver kronan förfogat jämlikt 4, 7 eller 8 §, lidit skada eller avsevärd försämring, lämnas skälig ersättning därför.

19 §.

Ersättning, som skall utgå efter taxa, fastställes till beloppet av den myndighet, som Konungen därtill bemyndigat.

Ersättning, som icke skall utgå efter taxa, bestämmes av riksvärderingsnämnden.

Menar någon, att tillämpning av taxa på grund av särskilda omständigheter innefattat synnerlig obillighet i fråga om honom tillerkänd ersättning, må ändring i myndighets beslut rörande ersättningen sökas hos nämnden.

Över nämndens beslut i fråga, varom i denna paragraf förmåles, må klagan ej föras.

20 §.

Ersättning enligt denna lag skall, så snart den blivit till beloppet bestämd, gäldas kontant eller medelst anvisning, som är betalbar vid uppvisandet, eller ock, där så lämpligen kan ske, medelst check.

Fullgör ej den, som enligt 13 § satts i kronans ställe, honom åliggande skyldighet att gälda ersättning, som enligt denna lag skall utgå, vare kronan pliktig att, på ansökan av den till ersättning berättigade, gälda ersättningen.

21 §.

Har till kronan avståtts förnödenhet, som borgenär hade såsom pant eller eljest under panträtt i handom, skall ersättningen överlämnas till överexekutor i den ort, där förnödenheten avstods. Lag samma vare, där borgenären hade panträtt i förnödenheten utan att hava den under panträtt i handom eller ägde rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för fordran samt borgenären tillika, innan ersättningen guldits, yrkat utfå betalning därur hos den, som det tillkommer att gälda ersättningen.

I fråga om överexekutors förfarande med ersättning, som avses i före-

gående stycke, gälle vad om fördelning hos utmättningsman av köpeskilling för utmättningsvis såld lös egendom är stadgat.

Om uppgiftsplikt.

22 §.

Det åligger en var att vid förfrågan av länsstyrelse eller polismyndighet lämna upplysning, huruvida och i vilken myckenhet han innehar förnödenhet, som avses i 2 §, eller i vad mån han frambringat, tillverkat, berett eller iståndsatt förnödenhet, som avses i 5 §, eller framställt elektrisk kraft vid anläggning, som avses i 8 §.

Vägrar någon att lämna begärd upplysning eller finnes skälig anledning misstänka, att han söker vilseleda rörande förhållanden, varom upplysning begärts, må undersökning verkställas av kontor, lagerlokal eller annan lägenhet, varöver han förfogar, så ock granskning ske av hans handelsböcker och affärshandlingar. I fråga om befogenhet att besluta angående undersökning eller granskning, som nu nämnts, samt beträffande tid, då undersökning må äga rum, och förfarandet därvid skola bestämmelserna angående husrannsakan äga tillämpning.

Om straff och åtal.

23 §.

Har någon med vetskap därom, att föreskrift meddelats enligt 2, 3, 4, 5, 7 eller 8 §, olovligen förfogat över, undanstuckit, skadat eller förstört förnödenhet eller annat, som föreskriften avser, eller underlåtit att fullgöra honom enligt 11 § åliggande skyldighet att taga hand om sådan förnödenhet eller eljest åsidosatt vad på honom ankommer till fullgörande av föreskriften eller av bestämmelser, som meddelats med stöd av denna lag, straffes med dagsböter eller fängelse. Äro omständigheterna synnerligen försvårande, må till straffarbete i högst två år dömas.

Lag samma vare, där någon vid förfrågan enligt 22 § vägrat att lämna upplysning eller ock vid sådan förfrågan eller i samband med undersökning eller granskning, som avses i sistnämnda paragraf, sökt vilseleda myndighet rörande i första stycket av samma paragraf angivna förhållanden.

24 §.

Vad som inhämtats vid undersökning eller granskning, som i 22 § andra stycket sägs, må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med undersökningen eller granskningen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

25 §.

Fälles någon till straff enligt 23 §, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förklara egendom som undanhållits förverkad eller, om han ej kan tillhanda-

hålla egendomen, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

26 §.

Brott, som i 24 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom förverkad egendom och utdömd ersättning, varom i 25 § förmäles, tillfalla kronan.

Särskilda bestämmelser.

27 §.

Har föreskrift om avstående av förnödenhet ännu ej blivit gällande mot ägaren eller innehavaren vid tid, då förordnande om tillämpning av bestämmelserna i 2—22 §§ upphör att gälla, vare föreskriften utan verkan. Beslag enligt 3 § och förfogande enligt 4, 5, 7 eller 8 § gälle ej längre än till nyss angivna tid; dock skall, där fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, på grund av föreskrift enligt 4 § upplåtits för drivande av jordbruk, upplåtelsen gälla under bestämd tid, dock högst fem år. I fråga om ersättning, vartill någon enligt denna lag är berättigad vid utgången av förstnämnda tidpunkt, eller för upplåtelse, som därefter gäller, skola lagens bestämmelser fortfarande äga tillämpning.

28 §.

Konungen äger meddela bestämmelser om delgivning, genom kungörelse eller annorledes, om verkställighet av föreskrift, varom stadgas i 2, 3, 4, 5, 7 eller 8 §, samt om användande för det avsedda behovet av vad enligt denna lag tagits i anspråk, så ock i övrigt meddela de närmare bestämmelser, som må erfordras för tillämpning av denna lag.

29 §.

Genom denna lag göres ej inskränkning i den rätt att tvångsvis taga i anspråk förnödenheter eller tjänstbarheter, som enligt gällande författningar tillkommer militär myndighet eller ock civil myndighet för luftskyddets behov eller polismyndighet för ordningsmaktens behov.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1940; dock att vad i 27 § stadgas rörande upplåtelse av fastighet för drivande av jordbruk och rörande ersättning skall äga giltighet även efter sistnämnda dag. I fråga om sådant under tiden för denna lags giltighet begånget brott, som i lagen avses, skall vad där är stadgat äga tillämpning även efter sist angivna dag.

Genom denna lag upphäves lagen den 31 mars 1938 (nr 89) om förfogande över viss egendom för krigsmaktens behov (militär förfogandelag).

F ö r s l a g

till

L a g

om ändrad lydelse av 7—11 §§ lagen den 31 mars 1938 (nr 87) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag).

Härigenom förordnas, att 7—11 §§ rekvisitionslagen skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

7 §.

Vid bestämmande av ersättning för förnödenhet eller tjänstbarhet i andra fall än i 5 och 6 §§ avses skola följande grunder tillämpas:

1. För förnödenhet, som övertages med äganderätt, samt för tjänstbarhet skall lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Nödgas forman — — — tillhörde krigsmakten.

2. För förnödenhet, som tages i anspråk med nyttjanderätt, skall lämnas ersättning efter den under 1 angivna grund för den för upplåtaren förlorade avkastning eller nytta.

Då anspann — — — tillryggalagda väglängden..

8 §.

I den mån på förhand lämpligen kan bestämmas pris, efter vilket ersättning bör utgå för fulljord rekvisition, som avses i 7 §, skola taxor å nämnda pris upprättas. I taxorna upptages pris med belopp, som bestämmas med tillämpning av de i 7 § angivna grunderna för ersättningens bestämmande och med hänsyn till föreliggande omständigheter vid tidpunkten för taxornas upprättande.

Finnes i — — — högre belopp.

Ersättning skall bestämmas med hänsyn till föreliggande omständigheter och gällande taxor vid tidpunkten för rekvisitionen utgörande.

9 §.

Har ändring eller förflyttning vidtagits beträffande inredning eller utrustning av egendom, som upplåtits med nyttjanderätt, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad upplåtaren i följd därav fått vidkännas.

Har skada eller avsevärd försämring uppkommit å förnödenhet, som tagits i anspråk med nyttjanderätt, lämnas skälig ersättning därför.

10 §.

För forsling av rekviderad förnödenhet till avlämningsplatsen samt för återforsling av förnödenhet, som efter nyttjande återställes, lämnas ersättning efter vad som finnes skäligt; i fråga om sådan ersättning skall i tillämpliga delar gälla vad i 7 och 8 §§ är stadgat.

11 §.

För upprättande — — — annorlunda nedan stadgas.

Riksvärderingsnämnden skall bestå av fem ledamöter, där ej enligt vad nedan stadgas annorlunda föreskrives. Konungen utser tre av ledamöterna och förordnar en av dem att vara ordförande. Av övriga ledamöter utses den ene av kommerskollegium och den andre av lantbruksstyrelsen eller ock, om Konungen så bestämmer, av andra centrala myndigheter med sakkunskap inom industriens eller folkhushållningens område. För en var av ledamöterna utses tillika erforderligt antal ställföreträdare. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och ställföreträdarna skola minst en ledamot och en ställföreträdare hava utövat domarämbete.

Om så finnes erforderligt med hänsyn till ärendenas mängd eller omfattning äger Konungen föreskriva, att riksvärderingsnämnden skall arbeta å två eller flera avdelningar. Varje avdelning skall bestå av fem ledamöter, utsedda på sätt i andra stycket föreskrives. Konungen förordnar vice ordförande att leda arbetet å avdelning, där ordföranden ej tjänstgör. För en var av ledamöterna utses tillika erforderligt antal ställföreträdare. Av de utav Konungen utsedda ledamöterna och ställföreträdarna å varje avdelning skola minst en ledamot och en ställföreträdare hava utövat domarämbete. Ärendena fördelas mellan de olika avdelningarna i enlighet med bestämmelser, som Konungen meddelar efter förslag av nämnden.

Såväl ledamöter som ställföreträdare i riksvärderingsnämnden utses tillsväradare för viss tid, dock högst fyra år.

Lokal värderingsnämnd — — — fyra år.

Uppstår för — — — avsedd nämnd.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling. Ordföranden och de ledamöter i riksvärderingsnämnden, som utsetts av Konungen i enlighet med hittills gällande bestämmelser, så ock deras ställföreträdare skola fortfarande tjänstgöra under den tid, för vilken de blivit utsedda.

Förslag

till

Lag

angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov.

Härigenom förordnas, att 20 § lagen den 31 mars 1938 om förfoganderätt för luftskyddets behov skall upphöra att gälla samt att 5 § 1 och 2 mom. ävensom 16 och 18 §§ samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

5 §.

1 mom. För åtgärd — — — av kronan.

För egendom, som övertages med äganderätt, lämnas ersättning med belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Då egendom tages i anspråk med nyttjanderätt, lämnas ersättning efter enahanda grund för den för ägaren eller innehavaren förlorade avkastning eller nytta. Har egendomen i följd av dess begagnande för luftskyddsändamål lidit skada eller avsevärd försämring, lämnas skälig ersättning därför.

Har åtgärd varom i 4 § 1 mom. sägs vidtagits, må, efter vad skäligt finnes, ersättning lämnas för den kostnad ägaren eller innehavaren i följd därav fått vidkännas.

2 mom. Ersättning utgår icke till kommun för materiel, som inom luftskyddsområde, vartill kommunen hör, tages i anspråk för ordnings- eller vakttjänst, brandtjänst, indikerings-, sanerings- eller röjningstjänst, reparations-tjänst, sjukvårdstjänst eller annan dylik luftskyddstjänst, ej heller för mistad avkastning eller nytta av annan kommunen tillhörig egendom, som tages i anspråk med nyttjanderätt. Beträffande ersättning för sjukhusvård vid krig eller krigsfara gäller vad särskilt är stadgat.

16 §.

Har någon — — — lagrum avses.

Har egendom genom det brottsliga förfarandet undanhållits, må domstolen, efter ty skäligt finnes, förklara egendomen förverkad, eller, om gärningsmannen ej kan tillhandahålla egendomen, förplikta honom att utgiva ersättning för egendomens värde.

18 §.

Brott, som — — — av målsäganden.

Böter, som ådömas enligt denna lag, ävensom förverkad egendom och utdömd ersättning, varom i 16 § andra stycket förmäles, tillfalla kronan.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Förslag

till

Lag

angående ändrad lydelse] av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag).

Härigenom förordnas, att 15 § häst- och fordonsanskaffningslagen skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives:

15 §.

1. Hästar och fordon, som varda inmönstrade och förty skola avstås för krigsmaktens behov, ävensom vid mönstringsförrättning avlämnade tillbehör och förnödenheter inlösas av staten mot ersättning, vilken av vederbörande mönstringsnämnd fastställes till belopp, som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan förhållanden.

Kunna hästar — — — av krigsmakten.

För inställande — — — fastställda grunder.

2. De fastställda — — — Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 4 maj 1939.

Närvarande:

justitieråden EKLUND,
LAWSKI,
VON STEYERN,
regeringsrådet HJÄRNE.

Enligt lagrådet den 18 april 1939 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 31 mars 1939, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) *allmän förfogandelag; samt*
- 2) *lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov.*

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av revisionssekreteraren O. Thulin.

Lagrådet fann förslagen föranleda följande erinringar.

Förslaget till allmän förfogandelag.

2 §.

Andra punkten i första stycket av förevarande paragraf synes icke helt uttömmande angiva alla de slags förnödenheter, vilka kunna medelbart erfordras för de i första punkten angivna behoven. Då emellertid första punkten givits en sådan generell avfattning, att den måste anses avse såväl omedelbart som medelbart behövliga förnödenheter, torde andra punkten kunna utgå.

6 §.

I paragrafen lär förutsättas, att avverkning, som där avses, skall kunna ske utan hinder av bestämmelserna i gällande skogsvårdslagar. Detta torde emellertid böra uttryckligen angivas i lagtexten.

Det är uppenbarligen önskvärt, att ett beslut om förfogande verkställas så, att den som drabbas därav icke tillskyndas större men än nödvändigt är. Allteftersom större eller mindre hänsyn visas för ägarens eller innehavarens befogade önskningsar, kan åtgärden bliva för honom väsentligt mindre eller mera kännbar. Å andra sidan är det klart, att tiden och omständigheterna i övrigt icke alltid medgiva, att de enskildas önskemål tillmötesgås.

Särskilt när en fastighet tages i anspråk jämlikt 4 § utan att fastigheten avstås, är det angeläget att större skada ej åstadkommes än som föranledes av omständigheterna. För att nämna ett exempel bör avverkning ej bedrivas så, att fastighetens skönhetsvärden i onödan spolieras. Den rätt till ersättning, som enligt 18 § sista stycket skulle stå ägaren öppen, kan här ej anses tillfyllest, särskilt som uppskattningen av sådan skada alltid är vansklig och oberäknelig.

Då det — bland annat med hänsyn till att jämlikt 13 § förfoganderätten kan tillkomma även annan än kronan — synes önskvärt att den nu anförda synpunkten kommer till uttryck i lagen, hemställer lagrådet, att ett stadgande upptages av innehåll att beslut om förfogande skall verkställas så, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes. Detta stadgande kan lämpligen infogas såsom ett första stycke i 6 §, under förutsättning att denna paragraf placeras närmast efter 8 §. Härav föranledas omnumrering av 7 och 8 §§ samt ändring av hänvisningar i vissa följande paragrafer.

14 §.

Motiveringen till de i paragrafen upptagna nya reglerna om beräkning av ersättning för förnödenhet eller annat synes giva rum för den tolkningen, att vid bestämmande av ersättning avgörande vikt skulle fästas vid anskaffningskostnaderna i det särskilda fallet. En sådan tolkning kan emellertid ej gärna vara avsedd. Då i stor utsträckning ersättning skall utgå enligt taxa följer därav, att för förnödenheter av enahanda slag, som samtidigt tagas i anspråk, ersättningen skall sättas lika, oavsett om vissa ersättningsberättigade, vilkas anskaffningskostnader varit låga, därigenom göra större vinst än andra. Då emellertid paragrafens avfattning är väl förenlig med den tolkning, som här förutsatts vara den riktiga, synes någon ändring av dess avfattning ej vara av nöden.

15 §.

Enligt andra stycket av denna paragraf kan i vissa fall ersättning bestämmas till högre belopp än som kunnat utgå med tillämpning av gällande taxa. I vilken ordning det skall ske angives i 19 § tredje stycket. Tydligtvis bör befogenheten för riksvärderingsnämnden att i speciella fall göra undantag från gällande taxa komma till uttryck i lagen. Närmare bestämmelser om vad den har att iakttaga, som vill göra ansökning om sådant undantag, synas däremot kunna givas i tillämpningsföreskrifter till lagen. I överensstämmelse härmed kan tredje stycket i 19 § utgå. Härav föranledes en mindre jämkning i 15 §.

Vidtages den nu föreslagna ändringen, bör en liknande omarbetning ske av rekvisitionslagens motsvarande regler.

16 §.

Den tidsbestämmelse, som paragrafen innehåller för den händelse att egendom enligt 4, 7 eller 8 § upplåtes till kronan, har en helt annan karaktär än övriga här upptagna tidsbestämmelser. Genom dessa fixeras för olika uppräknade fall en viss tidpunkt, vars prisförhållanden skola vara avgörande vid ersättnings fastställande. Förstnämnda bestämmelse — vari i motsats till vad man kunde vänta någon viss tidpunkt icke angives — utsäger egentligen icke annat än vad som motsättningsvis framgår av den, nämligen att, då rätt att nyttja viss egendom upplåtes till kronan, ersättningen icke får grundas å priset förhållanden vid en tidpunkt, som faller utanför den tidrymd för vilken upplåtelsen äger rum. Denna sats måste emellertid betraktas såsom självklar. För sådana fall åter då det är nödvändigt att träffa ett val mellan olika tidpunkter under upplåtelse tiden giver bestämmelsen ingen ledning. Så olikartade som dessa fall kunna vara torde det icke heller vara lämpligt att angiva några allmänna riktlinjer för frågans lösning. Bedömandet synes böra ske med hänsyn till vad sakens natur och övriga omständigheter kräva. När t. ex. skogsavverkningsrätt tages i anspråk, ligger det nära till hands att, såsom föredragande departementschefen framhållit, låta tidpunkten för själva avverkningen vara avgörande, därest priset stigit eller sjunkit eller upprättad taxa ändrats under upplåtelse tiden. Upplåtes hyresrätt till lägenhet, lär ersättningen böra bestämmas med hänsyn till förhållandena vid början av den period, för vilken hyra skall utgå. På grund av vad sålunda anförts hemställer lagrådet, att den nu behandlade delen av paragrafen måtte utgå.

19 §.

I allmänhet lär väl ersättning enligt första stycket i denna paragraf kunna bestämmas genom en enkel uträkning med hjälp av fastställd taxa och följaktligen behov icke uppkomma att få myndighetens beslut om ersättning omprövat. Särskilda förhållanden kunna dock giva anledning till skiljaktiga meningar om ersättnings storlek. Tvekan kan exempelvis råda huruvida levererad förnödenhet är att hänföra under den ena eller andra taxerubriken eller om i visst fall ersättningen överhuvud skall utgå efter taxa. Nära förstnämnda fall står det, då tvist råder om varans beskaffenhet. Vidare kan någon mena sig hava tillhandahållit större myckenhet än den, för vilken han fått ersättning, eller fråga uppkomma om tillämpning av 18 § första stycket i förslaget.

Med beaktande av fall sådana som de nu angivna synes ofrånkomligt att ändring bör få sökas i myndighets beslut om ersättning enligt första stycket i paragrafen. Rätten att söka ändring torde böra gälla till förmån för icke blott den ersättningsberättigade utan även vederbörande som skall förfoga

över förnödenheten. Det förefaller naturligtast att anförtro den nu föreslagna omprövningen åt riksvärderingsnämnden, varigenom en enhetlig sista instans skulle erhållas för prövning av alla enligt den föreslagna lagen uppkommande ersättningsfrågor.

Nu förevarande paragraf har väl icke i förslaget givits sådan avfattning att icke här framförda synpunkter skulle kunna beaktas i de tillämpningsföreskrifter som Konungen jämlikt 28 § äger meddela, men med hänsyn till frågans principiella betydelse torde dock rätten att söka ändring i myndighetens beslut samt överinstansen böra fastslås i själva lagen. Bestämmelse härom kan lämpligen upptagas såsom en andra punkt i första stycket och innehålla att ändring i myndighetens beslut må sökas hos riksvärderingsnämnden.

Förut anförda synpunkter göra sig i lika mån gällande, då beslut om ersättning efter taxa meddelas enligt rekvisitionslagen eller någon av de lagar som i fråga om prövningen av ersättningsanspråk hänvisa till rekvisitionslagen. Därest lagrådets ovan gjorda hemställan vinner bifall, torde en ändring böra vidtagas jämväl i sistnämnda lag.

Beträffande tredje stycket i förevarande paragraf hänvisas till vad lagrådet uttalat under 15 §.

21 §.

Uppenbart är att det, när gods avstås till kronan, ej sällan kan vara tvevelaktigt vem rätten till ersättningsbeloppet skall tillkomma. Tvist kan t. ex. råda i fråga om äganderätten till godset eller någon kan på grund av panträtt eller annan sådan rätt göra gällande anspråk att framför godsets ägare uppbära ersättningen. I den mån icke anspråk är så uppenbart obefogat att det utan vidare måste lämnas ur räkningen, äger kronan numera, sedan lagen den 24 mars 1927 om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar trätt i kraft, i dylika fall fullgöra betalningen genom att för vederbörandes räkning nedsätta ersättningen hos överexekutor. Med hänsyn härtill synes den i 21 § av förslaget i anslutning till 1917 års förfogandelagstiftning upptagna föreskriften varken behövlig eller lämplig. Där emot finnas skäl att här fastslå samma regler, som enligt 58 § lagen om försäkringsavtal gälla i fråga om utfallande försäkringsbelopp. Lagrådet hemställer förty om sådan ändring av paragrafen, att där föreskrives

att därest någon till säkerhet för fordran har panträtt i förnödenhet, som avstås till kronan, han äger, ändå att fordringen ej är till betalning förfallen, framför ägaren rätt att ur ersättningsbeloppet utfå sin fordran;

att detsamma skall gälla i fråga om den som har rätt att kvarhålla förnödenheten till säkerhet för förfallen fordran;

att ersättningsbelopp för förnödenhet, som är utmätt, skall, om borgenären det yrkar, utgivas till utmätningsmannen; samt

att om ersättningsbeloppet avser förnödenhet, som satts i kvarstad eller under skingringsförbud, beloppet skall, där part det äskar, utgivas till över-

exekutor, vilken har att med beloppet förfara på sätt i 186 § utsökningslagen är för där avsett fall stadgat.

23 §.

1918 års förfogandelag innehöll en bestämmelse att delaktighet i brott mot lagen straffades efter ty i 3 kap. strafflagen är stadgat. Någon motsvarande allmän bestämmelse har icke upptagits i förevarande förslag liksom ej heller i övriga till lagrådet nu remitterade förslag till kristidsförfattningar. Dock innehålla de vid remissen av förslaget till valutalag fogade utkasten till tillämpningsförfordningar sådana allmänna hänvisningar till strafflagens delaktighetsbestämmelser. Det remitterade förslaget läser utgå från att strafflagens delaktighetsregler få analogiskt tillämpas därest det kriminaliserade förfarande, varom fråga är, kan anses såsom ett verkligt brott, i huvudsak likställt med flertalet i strafflagen behandlade förfaranden, och icke allenast såsom en s. k. polisförseelse. Mot den ståndpunkt, från vilken den föreslagna lagstiftningen sålunda utgår, har lagrådet intet att erinra.

24 §.

Den i förevarande paragraf stadgade tystnadsplikten torde böra utsträckas att gälla jämväl vad som inhämtats genom svar å förfrågan jämlikt 22 § första stycket.

Övergångsbestämmelserna.

Av övergångsbestämmelserna framgår väl indirekt att förordnande, som meddelats jämlikt lagen, icke skall gälla längre än lagen själv — omedelbart eller efter förlängning — äger giltighet. Detta synes emellertid böra uttryckligen angivas.

Ansvarsbestämmelserna i den föreslagna lagen hänföra sig i allmänhet till föreskrifter som äro tillämpliga endast så länge ett enligt 1 § meddelat förordnande gäller. Däremot ligger det i sakens natur att den i 24 § stadgade tystnadsplikten bör iakttagas oberoende av om förordnandet ännu består eller lagen fortfarande gäller. Detta har i förslaget icke beaktats så vitt angår tiden efter det lagen upphört att gälla. Bland övergångsbestämmelserna torde därför böra upptagas stadgande att i 24 § meddelad föreskrift om tystnadsplikt och vad i lagen stadgas rörande överträdelse av samma föreskrift skall äga tillämpning även efter det lagen upphört att gälla.

Förslaget till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov.

Med hänvisning till vad lagrådet anfört vid 21 § i förslaget till allmän förfogandelag hemställer lagrådet, att i den med nämnda paragraf helt överensstämmande 7 § lagen om förfoganderätt för luftskyddets behov vidtagas

ändringar motsvarande dem som förordats beträffande förstnämnda paragraf.

I 17 § sistnämnda lag torde böra vidtagas liknande ändring som den varom hemställts vid 24 § förslaget till allmän förfogandelag.

På skäl, som lagrådet anfört i sitt yttrande den 20 april 1939 rörande upp-
rättat förslag till lag om ändring i vissa delar av luftskyddslagen, torde föreskriften i 21 § lagen om förfoganderätt för luftskyddets behov böra i detta sammanhang utgå.

Iakttagas vad sålunda föreslagits, måste ingressen till lagförslaget jämkas.

Ur protokollet:

Wilhelm von Schwerin.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementensärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 5 maj 1939.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, ENGBERG, SKÖLD, QUENSEL, FORSLUND, ERIKSSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman, lagrådets den 4 maj 1939 avgivna utlåtande över de den 31 mars 1939 till lagrådet remitterade förslagen till allmän förfogandelag och lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov ävensom förslagen till lag om ändrad lydelse av 7—11 §§ lagen den 31 mars 1938 (nr 87) angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag) samt till lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag).

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden:

»Vad först angår förslaget till *allmän förfogandelag* har lagrådet beträffande reglerna i 14 § om beräkning av ersättning för förnödenhet eller annat anfört, att motiveringen till dessa syntes giva rum för den tolkningen, att vid bestämmande av ersättning avgörande vikt skulle fästas vid anskaffningskostnaderna i det särskilda fallet. En sådan tolkning kunde enligt lagrådets förmenande icke gärna vara avsedd. Då i stor utsträckning ersättning skulle utgå enligt taxa, följde nämligen därav, att för förnödenheter av enahanda slag, som samtidigt toges i anspråk, ersättningen skulle sättas lika, oavsett om vissa ersättningsberättigade, vilkas anskaffningskostnader varit låga, därigenom gjorde större vinst än andra.

Med anledning av vad lagrådet sålunda anfört torde böra framhållas att, därest ej i särskilda fall omständigheterna till annat föranleda, ersättningsreglerna synas böra tolkas såsom lagrådet anfört.

I enlighet med lagrådets hemställan har vidare i lagen — såsom ett första stycke i 8 § — upptagits en uttrycklig bestämmelse därom, att ett beslutat förfogande skall verkställas så, att den vars rätt därav beröres icke lider större förfång än av omständigheterna föranledes. I samband därmed har

6 § i det remitterade förslaget, efter viss av lagrådet föreslagen jämkning, infogats såsom ett andra stycke i 8 §. 7 och 8 §§ i det remitterade förslaget hava upptagits såsom 6 och 7 §§.

Med avseende å 19 § har lagrådet framhållit lämpligheten av att i själva lagen upptagas bestämmelser om besvärsmätt för de fall, då ersättning skall beräknas efter taxa, och föreslagit, att i sådant fall — då ersättningsbeloppet skall bestämmas av den myndighet som Konungen därtill bemyndigat — ändring i myndighetens beslut må sökas hos riksvärderingsnämnden. Med beaktande av denna erinran har i 19 § upptagits bestämmelse om sådan besvärsmätt.

Jämväl övriga av lagrådet beträffande ifrågavarande förslag gjorda erinringar, som huvudsakligen äro av formell natur, ha iakttagits. Sålunda ha jämkningar av den innebörd lagrådet förordat vidtagits i 2, 15, 16, 21 och 24 §§, varjämte övergångsbestämmelsen försetts med vissa tillägg i överensstämmelse med vad lagrådet anförde.

I förslaget ha vidare vidtagits vissa mindre jämkningar av redaktionell natur.

Beträffande förslaget till *lag angående ändring i vissa delar av lagen om förfoganderätt för luftskyddets behov* ha jämväl verkställts de ändringar varom lagrådet hemställt.

Sålunda har föreslagits, att även 21 § skall upphöra att gälla. I samband därmed bör nuvarande 22 § erhålla beteckningen 20 §. Detta föranleder en formell ändring i 16 § första stycket. Vidare ha i 7 och 17 §§ vidtagits ändringar svarande mot ändringarna i motsvarande bestämmelser i förslaget till allmän förfogandelag.

Vissa mindre jämkningar av formell natur ha även vidtagits.

I fråga om förslaget till *lag om ändrad lydelse av 7—11 §§ rekvisitionslagen* torde i anledning av vad lagrådet förordat vid sin granskning av allmänna förfogandelagen böra införas regler om besvärsmätt för det fall, då ersättning skall utgå efter taxa. Emellertid synas lämpligen besvären i sådant fall böra anföras hos den lokala värderingsnämnden. Över dennas beslut kan klagan föras hos riksvärderingsnämnden. Nu omförmälda bestämmelser om besvärsmätt till den lokala värderingsnämnden torde böra upptagas i 13 § i rekvisitionslagen. I samband därmed bör i 8 och 14 §§ vidtagas vissa jämkningar i anslutning till de ändringar som verkställts i motsvarande bestämmelser i allmänna förfogandelagen. Jämkningarna i 13 och 14 §§ föranleda vidare ändring i lagens rubrik.

Föredraganden hemställer härefter — under framhållande av att proposition i ärendet jämlikt § 54 riksdagsordningen torde kunna avlåtas utan hinder av att den för propositioners avlämnande till riksdagen i allmänhet stadgade tiden gått till ända — att i enlighet med vad förut anförts ändrade förslag till *allmän förfogandelag, lag angående ändring i vissa delar av lagen den 31 mars 1938 (nr 90) om förfoganderätt för luftskyddets behov och lag om ändrad lydelse av 7—11 samt 13 och 14 §§ lagen den 31 mars 1938*

(nr 87), angående skyldighet för kommuner och enskilda att fullgöra rekvisitioner för krigsmaktens behov (rekvisitionslag) ävensom förslaget till lag angående ändrad lydelse av 15 § lagen den 27 april 1934 (nr 84) om anskaffning av hästar och fordon för krigsmaktens ställande på krigsfot (häst- och fordonsanskaffningslag) måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Tage Evers.